

הזרעה מלאכותית

(בירור הבעיה)

א

חת הבעיות החמורות שהתעוררה מחדש בדור זה, ואשר בירורה ופסקי-הלכה למעשה; כמעט שלא היו אקטואליים בדורות שלפנינו, בחינת „דרוש וקבל שכר“ בלבד; היא שאלת „ההזרעה המלאכותית“, המוזכרת לראשונה במסכת חגיגה דף טו, בלשון „עיברה באמבטי“, ואשר רש"י מפרש: „שהוא כלי שרוחצים בו כל הגוף והטיח שם אדם שכבת זרע ונכנס במעיה“.

הבעיה מתחלקת לשתיים שהן תשע שאלות עקרוניות הנובעות מהן.
(א) זרע של הבעל, שנזרק באמצעות שפופרת לתוך רחם האשה ובדרך זו נתעברה.

1. האם מותר להוציא זרע לשם מטרה זו, ואם אין בכך משום הוצאת זרע לבטלה.

2. מה דין הנולד, האם הוא מתייחס אחרי הבעל לכל דיני התורה; ירושה, אבלות, פטור חליצה, הכאת אביו וכיוצא בזה, או שאין לו אב בכלל, רק אם בלבד.

3. האם מותר להזריק אף בימי נדתה, ומה דין הנולד אם נזרק בימי טומאתה, האין לו שם פגום כדין בן-הנדה.

4. אם בדרך זו קיים הבעל מצות „פריה ורביה“.

(ב) חלקה השני של הבעיה, יתכן שהוא חמור יותר, הן מצד עצמו והן משום היותו נפוץ אולי יותר מחלקה הראשון. והוא הפריית האשה מזרע אחר שנזרק לתוך רחמה. אף כאן חמש שאלות הכרוכות בנידון זה.

1. אם תופעה זו אסורה היא, האם איסורה איסור תורה, כדרך שהתורה אסרה שאר עריות, והוא נכלל באיסורי אשת איש. או איסורה איסור מדרבנן בלבד, או גזירה של מניעת חיתון אח ואחות, או אשת אה.
2. האם האשה נאסרת על בעלה, כדין אשת איש שזינתה, ואם שייך אף במקרה זה דין של: „כשם שהיא אסורה לבעל כך היא אסורה לבועלי, כלומר לבעל הזרע“.

3. מה דינו של הולד, היש לו שם ממזר.

4. אם הולד בת, הפסולה היא לכהונה.

5. כשלא ידוע מי בעל הזרע, היש לולד דין שתוקי.

זו הבעיה ואלו הם חלקיה.

נציג בקצרה את דעותיהם השונות של גדולי המחברים, שנכתבו עד כה, בבירור שאלה זו.

פרק א

האם מותר לבעל להוציא זרע לשם מטרה זו

(א) כתוב בספר „שאלות ותשובות מהרש"ם" ח"ג סי' רסח: אין בזה משום איסור „הוצאת זרע לבטלה". משום שאין זו השחתה, כיון שהוצאה זו היא על מנת שהזרע יוכנס אחר כך לתוך רחם האשה, כדי שתוליד, אף-על-פי שיש כאן ספק אם האשה תתעבר. דוגמה לזאת: מוחק את השם על מנת לתקן שמותר גם באופן שהתיקון הוא רק ספק, כמבואר בתשובות הרמ"א, משום שמכל מקום הוא אינו עושה דרך מחיקה, הוא הדין בנידון זה, אין זו דרך השחתה, מאחר שזו על מנת לתקן. ואינו דומה למה שכתב הרא"ש פ"ב דביצה, שאין ליטול פתילה דולקת מנר זה וליתן בנר אחר, כי מיד שסלק את הנר הוא מכבה, ומה יועיל אם אחר כך חוזר ומדליק. משום שמלאכת הכיבוי אסורה, מה שאין כן כאן, לא אסור רק כשהיא „לבטלה", וכיון שהיא על מנת לתקן, אין כאן „לבטלה".

ובספר „יביע אומר" א"ע ח"ב סי' א', הוסיף שבדאי מותר, שכן לא גרע ממה שהתירו הרבה מחברים להוציא ז"ל בכדי לבדוק אם הסיבה לאי הולדת הווג היא ממנו, כיון שעושה זאת לצורך תיקון, אין כאן „לבטלה". אם כן כל שכן בנידון זה שאותו הזרע עצמו יבוא אחר כך לידי תיקון.

וכן מובא בספר „זקן אהרן" שמותר, מזה שכתוב ב„שאלת יעבץ" שלצורך מצוה מותר אפילו כשמשחית לבטלה.

כן כתוב גם בספר „קריית ארבע" א"ע סי' ר': שאיסור השחתת זרע ילפינו מער ואונן, ושם כתוב: „ושחת ארצה" — דרך השחתה, אבל כל שאינו דרך השחתה, כי אם לצורך — מותר. דוגמה לזאת: ממה שכתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה פ"ו ה"ו: „הסותר אבן אחת דרך השחתה", ומלשון זו למדו הפוסקים שלצורך תיקון מותר. (ראה יו"ד סי' רעו).

(ב) בספר „עמק הלכה" (להרב יהושע בוימיל) סי' סח, וכן ב„הפרדס" תשי"א להרב וינברג, הוסיפו, שלא מבעי להסוברים שהנולד מתייחס אחריו, בודאי שאין זו לבטלה, אלא אפילו לדעת הסוברים שאינו נחשב לבנו, מכל מקום אין זו לבטלה, כיון שיוצר ילד מזרע זה.

ג) אולם יש חולקים, וסוברים שאסור בכלל. וכן דעת "דברי מלכיאל" ח"ד סי' קז, משום שעכשיו הוא לבטלה, "ומה לי אם הרופאים משתדלים אח"כ לעשות מזה ברית אדם. ועוד שאי אפשר לו להוציא עכשיו לבטלה על סמך זה שהרופא יכניסו אח"כ לרחם האשה, והיכן מצינו שיכול לסמוך בזה עליו, הלא הרשב"א כתב: משום כך אין מברכין על מצות התלויות באחרים, כי אפשר שיחזור בו השני, ותהא ברכה לבטלה, וכ"ש בנדון זה שאפשר בקל שיתקלקל משהו בשפופרת ויצטרכו לעשות דבר זה פעם נוספת". ומשום כך דעתו היא לאסור לעשות כן בכל ענין.

וכן בספר "משפטי עזריאל" א"ע סי' יז, דעתו לאסור: "לא מבעי למאן דסובר שאינו כבנו שהוא לבטלה, אלא אפילו למאן דסובר שהוא כבנו, אי אפשר שכמה טפות לא יצאו לבטלה, ולא הותרה הוצאת ש"ז, אלא בדרך מנהגו של עולם". כן גם בספר "תשובה שלמה" ח"ב א"ע סי' ד', אוסר, משום שעכשיו הוא לבטלה. בדומה למכבה, המובא בדברי הרא"ש לעיל.

ד) למעשה, גם אלו המתירים לא התירו אלא בשעת צורך גדול, כגון שעברו כבר עשר שנים ולא ילדו, ושני רופאים אומרים שבדרך זו תתעבר (מהרש"ם שם).

פרק ב

אם הולד מתייחס אחרי בעל הזרע.

א) הנה הסברה נותנת לומר, שבודאי צריך הנולד להתייחס אחר בעל הזרע, שהרי כוחו ואונו הוא. אלא שיתכן לומר כמו שהסביר בשו"ת "דברי מלכיאל" ח"ד סי' קז, שרק אם גזר כדרך כל הארץ, שחמימות הזרע היא רק על ידו, אבל בהורעה מלאכותית, שהחמימות היא רק על ידי מלאכת הרופא ואומנתו, בכגון זה אינו כבנו לכל דבר.

וכן כתוב בספר שו"ת "זקן אהרן" ח"ב.

עוד הוסיף בספר "עמק הלכה" (להרב יהושע בוימיל) סי' סח: שהרי מצינו דוגמה בתורה, שאין הבן מיוחס אל אביו, אף על פי שהוא זרעו, והוא — בבנו הבא מן השפחה, שאין הולד מתייחס אחריו, א"כ הלא רואים שאפשר לבן שלא יהא מתייחס אחר בעל הזרע, רק אחר אמו. ואפשר שגם בנדון זה אין לבן זה אב, רק אם. וכן מוסבר בספר "הפוסק", כמו בעכו"ם שמצינו "רחמנא אפקריה לזרעיה", שלא יהא הבן מתייחס אחריו, כן גם בנ"ד, הוא עצמו הפקיר זרעו, להוציא שלא במקום הראוי להוליד, רק לתוך כלי, הרי בכך הפקיר זרעו, ואין לו עוד שום שייכות לזרע.

אלו הם צדדי הספק שיש בשאלה זו.

(ב) מ"הראשונים" שדברו בכיוצא בזה כשנתעברה באמבטי, הם התשב"ץ והסמ"ק.

התשב"ץ בח"ג סי' רסג. בנדון ידידה, בבתולה שנתעברה ועודה בתולה, והבעל והאשה אומרים שנתעברה בלא ביאה, אלא שנתפשט הזרע מפני הרחם אל תוך הרחם. וכתב שהוא כבנו לכל דבר. ומביא האגדה אודות בן-סירא שנולד ע"י טאמו שנתעברה מש"ז של ירמיה שרחץ באמבטי, ולכך נקרא סירא בגימ' ירמיה. הרי שהיה בנו של ירמיה, ומוכח שבן כזה מתייחס אחר בעל הזרע, וכן כתוב ב"פחד יצחק" ערך בן בתו.

וכן הוא בסמ"ק, שכתב, הטעם שהנשים נזהרות שלא לשכב על סדין ששכב עליו איש אחר, מחשש שמא תתעבר מש"ז של אחר, ואינן נזהרות מלשכב על סדין של בעליהן בימי נדתן ויהיה הולד בן-הנדה? והשיב: "כיון דאין כאן ביאת איסור הולד כשר לגמרי, אלא דמש"ז של אחר קפדינן, כי היכי דקפדינן אהבחנה גזירה שמא ישא אחותו מאביו".

מדברי הגהות סמ"ק אלו, מוכיחים בב"ש סי' א', ובמשנה למלך פט"ו מהל' אישות, ובמחצית השקל יור"ד סי' קצה ועוד, שהוא כבנו לכל דבר, הלא הוא חושש שמא ישא אחותו מאביו, הרי שהוא נחשב כבנו.

(ג) אולם הט"ז בא"ע סי' א', דחה הראיה מהסמ"ק, כי שמא רק לחומרא הוא כבנו, אבל לא לקולא, כגון לקיים פו"ר וכיוצא בזה. דעת הט"ז אפשר להשוות עם מה שכתוב בספר "אפי זוטרי" על אבן עזר סי' א': שבאמת אינו נחשב כבנו לענין נחלה ולפטור אשת אביו מחליצה וכדומה. רק הגהות סמ"ק סבור שלמגדר מילתא הם נזהרים בזה כדי להתרחק מעריות, וזהו רק חומרא בעלמא, שיהא נחשב כבנו לענין זה, אבל באמת אינו נחשב כבנו.

כן היא גם דעת אביו, ה"חסדי דוד" על תוספתא פ"ח דיבמות שלא חשוב כבנו לכל דבר, רק לחומרא.

וכן היא דעת ספר שו"ת "בר ליואי" חלק א"ע תש' א', שאין בן זה מתיחס אחר בעל הזרע.

בברכי יוסף א"ע סי' א' חוכך ג"כ לומר שאינו כבנו, ומה שכתוב "בהגהות סמ"ק הנ"ל: גזירה שמא ישא אחותו מאביו, לא קאי אמאי דקמן, אלא סירכא דלישנא דגזירת הבחנה הוא דיהבי טעמא בש"ס בטעם הבחנה גזירה שמא ישא אחותו מאביו". ורצה לומר שכאן אף על פי שלא שייך גזרה שמא ישא אחותו מאביו, כיון שאין הוא מתייחס אחר אביו, מכל מקום יש להקפיד בדין עירוב זרע ממקום אחר שלא ידעו מי האב, אבל להלכה אינו נחשב כבנו של בעל הזרע.

וכן היא דעת ספר "אבני משפט" על א"ע סי' א'.

וכן הכריע בספר "משפטי עזיאל" חלק א"ע סי' יז.

(ד) אולם דעות רוב המחברים הן שהוא כבנו.

הח"מ והב"ש סי' א', וב"בני אהובה" פט"ו מהלכות אישות, "שאילת יעבץ"

ח"ב סי' צו, "פני משה" א"ע סי' א'.

וב"שואל ומשיב" מהדו"ג ח"ג כתב שאם בעל הזרע הוא כהן, הכן גם כן

כהן. וב"דברי מלכאל" המובא לעיל ועוד

וכן מבואר ב"טורי אבן" חגיגה טו. ובתשובת "בית יעקב" (נדפס תנ"ו) סי'

רכב, וב"ערוך לנר" יבמות י.

(ה) ה"אפי זוטרי" המובא לעיל מסתמך שאינו נחשב כבנו, מהא דיבמות

סט. דלא משכח שיהא זרע פסול מאכילה בתרומה, רק בזרע זרעה. דבזרע לא

משכחת דהרי מפסלה בביאה, ואי נימא דבנתעברה באמבטי מקרי בנו לכל דבר,

הרי משכחת גם בזרע כשנתעברה באמבטי, דכיון דלא בא עליה לא מפסלה, והבן

שהוא ממזר [ראה לקמן פרק ז דדעתו שגם בכה"ג הולד ממזר] מאכילה כיון שהוא

בן כהן. אלא ודאי דכשנתעברה בלא ביאה אין הולד מתייחס אחר בעל הזרע.

אולם בקל אפשר לדחות ראיה זו, שאם מדובר שלא ע"י ביאה אין הולד

ממזר, כיון דאין כאן ביאת איסור (ראה לעיל פ"א) א"כ לא משכחת בנתעברה באמבטי.

יכמו כן מעורר ב"ערוך לנר" יבמות יב. מהא דיבמות עז. דאמרינן מצרי שני במה

יטהר, אי עבר ונסיב, דאי לא כתיב קרא. והרי משכחת מצרי שלישי שנתעברה

ישראלית מש"ז של מצרי באמבטי וליכא ביאת איסור והולד הוא מצרי שלישי, אי

אמרינן דהוי כבנו, ודחה הראיה, כיון דלא שכיח דבר זה שנתעבר באמבטי מקרי

ג"כ "דאי" ו"דאי" לא כתיב קרא. ומתוך זה דחה ג"כ קושיית ה"טורי אבן" בחגיגה

טו. מהא דיבמות י. לא משכח שאם תפול לפני בנה ליבום, והרי משכחת שנתעברה

כלה מאמבטי ע"י זרע חמיה, ואח"כ נופלת ליבום לפני בנה שהוא אחיו מן האב של

בעלה. כיון דאמרי' שהבן מתייחס אחר בעל הזרע. ודוחה ג"כ, דזה מקרי "דאי" כיון דלא

שכיח. אולם ה"אחרונים" דוחים קושיית הט"א בעוד כמה דרכים. בספר "זכר

לחגיגה" על חגיגה טו. כתב דגם זה מקרי אחוותא דאיסורא, דדעתו דגם בלא מעשה

ביאה אסרה תורה לערב זרע חמותה לתוך מעיה. (ראה לקמן פ"ד). ובספר "זקן

אהרן" שם, וכן ב"זכר לחגיגה" הנ"ל וב"ביע אומר" ח"ב א"ע סי' א' דחו דעכ"פ

הוי רק ספק שנתעברה מחמיה דהא רוב בעילות הולכים אחר הבעל, וא"כ לא הוי

ברור דנופלת ליבום.

(ו) ב"בני אהובה" שם חדש: אע"ג שהוא כבנו זהו רק להלכה, אם היינו

יודעים בבירור שנתעברה ממנו ע"י זרעו באמבטי, כמו בירמיה שידע זאת ברוח

הקדש, אבל למעשה לא הוי ודאי כבנו, אלא לחומרא ולא לקולא, כיון דא"א לברר

בבירור שממנו נתעברה. ובזה ביאר מדוע אין הגמרא מפרשת ביבמות כב. המשנה

דכל שיש לו בן מ"מ פוטר את אמו מן החליצה, דהכוונה היא, אפילו שהוליד

באמבטי, וכתב משום דאז אין חייב הבן על הכאתו, שאינו ודאי אביו, ובמשנה שם מסיים וחייב על הכאתו.

(ז) ויש להסתפק לפי זה, מה הדין בהורקה מלאכותית, אם הוא בן ודאי, כי אפשר לדעת בבירור מורע מי נעשתה הוריעה, או שגם במקרה זה הוא רק ספק בן. ובספר "עמק הלכה" המובא לעיל, וכן בספר "חלקת יעקב" תש' כד, ובהפרדס תשי"א חוברת א', כתבו דגם בנידון זה הוא רק ספק, שכן בחולין יא. מבואר שכל בן הוא בן ודאי של האב רק מתורת רוב בעילות הולך אחר הבעל, וזה לא שייך כשנתעברה רק ע"י זריקה, ולכן דעתם שגם במקרה זה הוא אב רק בתורת ספק, ורק לחומרא ולא לקולא. אולם ב"הפרדס" ספר היובל כתוב שבנידון זה מודה ה"בני אהובה" שהוא בנו ודאי, כיון שאפשר לדעת בבירור של מי הורע.

פרק ג

אם מותר להזריק בעת נדתה, ומה דין הולד, אם יש לו שם פגום

(א) יש שאייחולדת הווג נובעת מהעובדה שימי התעברותה חלים רק בזמן שהאשה נמצאת עדיין בימי ספירת הנקיים, לכן על פי עצת הרופאים, רצוי להשתמש בהורקה מלאכותית, מורע הבעל עצמו, בימים שלפני טבילתה, וכאן מתעוררת השאלה, האין בזה משום איסור נדה?

(ב) הנה מהמבואר בפרק האחרון שאין בזה משום איסור עריות, לפי"ז צריך להיות מותר, דכל הטעמים לאסור באשת איש, המבוארים שם, אין בבעל ואשתו נדה. [ורק לפי הטעם שאסור מדרבנן, כמו משמש מת, שייך גם בנדה]. אולם למעשה כתוב בתשובות מהרש"ם ח"ג סי' רס"ח שאין דעתו לעשות כן בתוך ימי נדתה, ויש לסייע לו ממה שהביא ב"ברכי יוסף" בא"ע שם בשם "קובץ ישן": "אין אשה יכולה לרחוץ ביום טבילתה במרחץ שרחץ בו בעלה, שמא תתעבר ויהיה הולד בן הנדה". וביאור הדבר, אפשר על פי מה שכתב ב"דברי מלכיאל" שם, שאף שאין כאן ביאת איסור, ומצד ההורקה עצמה אין איסור, אולם הולד אפשר שהוא פגום כבן הנדה, כי פגימת בן הנדה אינה משום איסור הביאה כמו בממזר (ראה פרק ז) אלא היא טומאה הבאה מטומאתה, כמו שמובא בזה"ק פ' מצורע שטומאה הרובצת על האשה בעת הזאת נמשכת על הולד, וכתוב במסכת כלה שבין הנדה הוא עז פנים. ואין זה מצד ביאת איסור, אלא דבר טבעי. וזו היא דעת ה"קובץ" הנ"ל שהולד יהיה בן הנדה, אף על פי שאין איסור מעצם כניסת הש"י לגופה, אבל על הולד ישפיע שיהא פגום כבן הנדה. ומשום כך אסרו במהרש"ם שם, וב"דברי מלכיאל" שם לעשות ההורקה בימי טומאתה. ואף שבהגהת סמ"ק הנ"ל מתיר לשכב על סדין בעלה בימי נדתה, כתוב ב"דברי מלכיאל" שם שטעמו כיון דלא הוי איסור גמור,

והחשש שמא תתעבר, הוא חשש רחוק, כי לא שכיח להתעבר, משום כן אין לחשוש. אבל לעשות מעשה הזריעה, שזה שכיח שהיא תתעבר, בודאי אסור להרבות פגומים בישראל.

וכן כתוב בספר „האיש וחזונו“ הוראה מבעל „חזון איש“ זצ״ל, שאין להתיר לעשות כן בימי נדתה.

ג) אולם בספר שו״ת „יביע אומר“ ח״ב א״ע סי׳ א׳, כתוב שלא אסר בחשבות מהרש״ם רק אם אפשר לעשות ההורקה גם בימי טהרתה, אבל במקרה שהרופאים אומרים שאי אפשר רק בימי נדתה — מותר, משום מצות פריה ורבייה.

פרק ד

אם קיים הבעל על ידי כך מצות פריה ורביה

א) אפילו אם נגיע לידי מסקנה שיש לו דין בן לכל דבר, יש סברא לומר דזהו אמנם לכל דבר: לירושה, לאיסור עריות וכיוצא באלו, אבל לענין קיום מצות פריה ורביה — לא, (מלבד הטעם שיש לו דין בן רק מספק). וכן כתב בהגהות ט״ז א״ע סימן א׳, משום שמצות פריה ורביה טעונה מעשה, ובאמבטי לא עשה שום מעשה, רק מאליו נעשה ולכך לא קיים.

וכן כתב ב„שאלת יעבץ“ ח״ב תש׳ צ״ז שלא קיים: „דאע״פ שבא על ידו בן קיימא לעולם, מאחר שלא עסק אפילו בבעילה“.

וכן כתב בספר „בגדי ישע“ סי׳ קכ״ג. והוסיף שלא דומה להיות לו בנים בגיותו דקיים (יבמות סב) אע״פ שהמעשה שעשה בגיותו אינו מתחשב למעשה כלל, ונמצא שהוא מקיים המצוה רק ע״י זה שנעשה דבר מאליו, מ״מ שם עכ״פ היה דעתו להוליד.

וכן כתב ב„ברכי יוסף“ שם, שלא קיים: „כיון שלא כיוון משום אקרוי ולא קרב אל אשה כלל והוא יגע לריק באמבטי“.

וכן בספר „מהר״ם שייק“ על תרי״ג מצות מצוה א׳ כתב שלא קיים, משום דהמצוה היא עליו ומה שנתרבה מאליו לא יצא ידי חובתו. וראיה לזה דהא קי״ל שבעינן דוקא שיהיו לו בן ובת, ובוה סגי אפילו בבני בנים, אבל אם הבן והבת באו לו מבנו או מבתו לא יצא, ואמאי והא הרי הם כבניו, אלא ודאי משום שהם חשובים כבאו ממילא, והמצוה לפרות ולרבות מוטלת עליו.

אולם בספר „באר מרדכי“ על הלכות גדה סימן קצה דחה זאת, דשאני התם, שהבן והבת באו שלא ע״י שום פעולה מצדו, ולא ע״י זרעו שלו הוא, משא״כ כאן דבא ע״י זרעו.

ב) אולם כ״ז באמבטי, אבל בנדון דידן, שמדובר ע״י זריקה, כתבו הרבה

ממחברי זמנינו, שע"י כך לכו"ע יצא. שבאמבטי שבא שלא ע"י שום מעשה, וגם כשהוציא זרעו שם, לא היתה כוונתו להוליד, משום כך לא קיים. אבל כשהוציא ש"ז לתוך כלי בכונה כדי להוליד, בזה לכו"ע מקרי מעשה וקיים. («עמק הלכה» המובא לעיל, «ציץ אליעזר» ח"ג סי' כ"ז, «יביע אומר» המובא לעיל, «הפרדס» ספר היובל). (ג) ברם רוב המחברים והפוסקים, דעתם שמאחר שיש לו דין בן לכל דבר

— קיים גם מצות פריה ורביה.

וכן מסיק בח"מ ובב"ש שם.

ובתשובות «בית יעקב» סי' רכב הוסיף לבאר זה, שכיון שכתבו התוס' בסנהדרין גט. שקיום מצות וחיוב פו"ר תלויים באיסור השחתת זרע, וממילא כל היכא שלא נשחת הזרע ויצא מזה ולד, ממילא קיים המצוה.

אבל ב"חסדי דוד" על תוספתא פ"ח יבמות, תמה על דמיון זה, ודעתו דתלוי במחלוקת יבמות ס"ב. גבי היו לו בנים ומתו דרב הונא סובר, דקיים פו"ר, משום דאין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, וא"כ הכי נמי בנ"ד, או באמבטי — קיים, שהרי נטלה נשמה שבגוף, אבל לר"י שם, דלא קיים, משום דלשבת יצרה, הכי נמי באמבטי — לא קיים, כיון שלא נתעסק בישובו של עולם. אולם, לבסוף הוא מסיק דכאן לכו"ע קיים, שסוף סוף איכא שבת כל דהו, אע"פ שלא נתעסק בזה.

ב"מנחת חנוך" מצוה א' דעתו ג"כ שקיים, משום דבמצות פו"ר אין עיקר המצוה הבעילה, היינו מעשה הבעילה, אלא התוצאה של הבעילה — היינו הבנים, וא"כ אין המעשה עיקר בזה. ולכן גם כשבאו בנים ממילא — קיים.

וכן מביא הברכ"י בשם תשובת «שערי ישועה» — שקיים.

בספר «אבני משפט» סבור ג"כ שקיים, וראייתו מהיו לו בנים בגיותו המוזכר למעלה, שחשיב ג"כ כבא ממילא וכנ"ל.

ראה שו"ת «לבושי מרדכי» סי' קט. נדפס תרצ"ז.

(ד) אף להסוברים שאין לו דין בן לכל דבר, חדשו ב"חסדי דוד" הנ"ל, וכן ב"חשק שלמה" למס' יבמות י. ש"מ"מ בן כזה פוטר מיבום. דביבום כתיב וכן אין לו, ודרשינן — עיין לו. לומר: דבן כל דהו ג"כ פוטר, וזה הוי ג"כ מיהת בן כל דהו.

סיוע

(א) רוב המחברים סוברים שיש לו דין בן לכל דבר.

(ב) יש גם דעות רבות הסבורות שמצד הדין אינו כבנו, רק לחומרא מחמרינן.

(ג) דעת ה"בני אהובה" שלהלכה הוא כבנו, אבל למעשה אין לברר בבירור שנתעברה מזרעו, ובנ"ד יש דעות אם אפשר, או לא.

(ד) מצות פריה ורביה אם קיים או לא, יש מחלוקת.

פרק ה

אם מותר לעשות ההזרקה מזרע איש אחר או לא, ומה האיסור

(א) הנה מדברי הגהת סמ"ק המובא לעיל, מבואר, שאין בזאת משום ביאת איסור, כמ"ש "כיון דאין כאן ביאת איסור הולד כשר לגמרי, אפילו תתעבר מש"ז של אחר, כי הלא בן סירא כשר היה". ומזה למד ה"משנה למלך" פט"ו מאישות, דאשה שנתעברה ע"י אמבטי מזרע של איש אחר, אינה נאסרת לבעלה, כיון שאין כאן ביאת איסור. וקבלת ש"ז של אחר לבד, בלא מעשה ביאה אינה בכלל ערוה. וב"בני אהובה" שם הוכיח זאת מגמ' חגיגה טו. דאמרינן שם: בתולה שעברה דכשרה לכה"ג, דאמרינן דבאמבטי נתעברה, ואם איתא דזה חשוב כביאה, א"כ יש חשש שמא הזרע היה של פסול והוי כנבעלה לפסול לה, אלא ודאי דזה לא הוי כביאה.

(ב) בטעם הדבר כתבו רוב המחברים המדברים בענין זה, שלא אסרה תורה להכניס זרע הפסול לגוף האשה, אלא עיקר האיסור הוא מעשה הבעילה, שבכל העריות האמורות בתורה, כתוב או לשון שכיבה, או קריבה וכדומה. שהוא רק ע"י מעשה בעילה. אבל הש"ז בעצמה אינה אסורה. וכמו שציינו ב"הפרדס" (תשי"א — הרב וינברג, ותשי"ג — הרב בלאך) מפיה"מ להרמב"ם פ"ו דסנהדרין: "שאין לש"ז בעריות שום סרך לענין עונשין". דהא בעריות אסור אפילו בלי הוצאת זרע, וא"כ עיקר האיסור הוא רק הבעילה, ומנלן שאף ש"ז בלא בעילה יהא אסור.

בירחון "תל תלפיות" תרצ"א, וכן ב"הפרדס" תשט"ז — הרב מאירי, העירו מהא דמשמש מת בעריות פטור, וכתב הרמב"ם פ"א מאיסורי ביאה, שאפילו הוציא זרע פטור, דאין כאן ביאה. הרי מבואר שש"ז לבד בלא מעשה ביאה אין בה משום עריות.

וב"הפרדס" תשי"א מביא הרב וינברג ראייה נוספת מהא דנשים המסוללות זו בזו דאסור רק משום פריצותא, אבל אינה נאסרת משום זונה (יבמות עו), ופי' שם הריב"ן, וכן פי' במאירי שבת סה. דהן מכניסות זו בזו הזרע שקבלו מבעליהן. הרי מבואר מזה דקבלת ש"ז לבד אין בה משום עריות.

(ג) יש מוסיפים בהסבר הדבר, שעיקר איסור עריות הוא משום הנאת הביאה, וכמו שכתוב בשבועות יח: היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי בפרוש באבר מת, דיציאתו הנאה לו כביאתו, הרי די' בחיוב עריות משום ההנאה. וכן עיין בב"ק לב. וא"כ בנ"ד ובאמבטי דאין שם הנאה, אין בהם משום איסור עריות, ראה "הפרדס" תשי"ג, חוברת ד' וחוברת ט'.

(ד) אולם ב"בני אהובה" שם רוצה לחדש, אף על פי שבכל עריות, אין ש"ז

בלבד בכלל ג"ע, אבל באשת איש, דכתיב „לא תתן שכבתך לזרע“, אפשר שהתורה אסרה בכל ענין הכנסת זרע אחר לתוך אשת איש.

וכן היא דעת ספר „מערכי לב“, שבאשת איש אסור הש"ז לבד, והוסיף, אף על פי שבדרך זו היא שלא כדרך העולם, לא דמי לאיסור אכילה, שאינו חייב רק כשנהנה כדרך הנאתו, דשאני התם, דכתיב בתורה לשון אכילה, לכך צריך דוקא כדרך, משא"כ בעריות לא כתיב בקרא לשון שתהא משמע שצריך דוקא כדרך העולם. הילכך בנ"ד דעתו שהאשה בודאי עוברת על איסור אשת איש ממש, ועל בעל הזרע רובץ ג"כ איסור, משום שהרופא המזריק לה עושה בשליחתו, והרופא בודאי שאינו בכלל איסור א"א, כי אין הזרע שלו, והוי כאין השליח בר חיובא, ובאופן כזה יש שליח לדבר עבירה, כמו שפסק הרמ"א בחו"מ סי' רפב, וממילא חייב בעל הזרע, ואף דבהגהת סמ"ק הנ"ל מבואר, דאם נתעברה מש"ז של אחר ליכא משום ביאת איסור, שאני התם שהוא בא מאליו, בלי שום מעשה מאיש, וכיון דכתיב בתורה „שכבתך“ שמעינן שצריך שיהא ע"י שום מעשה, ולכן בנידון דידן דבא ע"י מעשה הזרקה — הוא בכלל „שכבתך“, ולכן דעתו דמעשה כזה אסור מן התורה משום איסור אשת איש.

(ה) כן בספר „זכר לחגיגה“ על מס' חגיגה טו, דעתו שגם בכל עריות אין האיסור רק משום מעשה הביאה, אלא שהתורה הקפידה על עירוב זרע האסור לה בגוף האשה, וא"כ לפי דעתו, בנ"ד בודאי שיש איסור מן התורה.

(ו) אולם, אף לפי דעת רוב המחברים המובאים לעיל, שאין בזה משום איסור מן התורה, אף על פי כן כתבו שחלילה לעשות כן מכמה טעמים:

(א) מאותו טעם שכתב בהגהת סמ"ק המובא לעיל, שיש לחשוש שמא יבא לישא אחותו מאביו, כיון שאינו ידוע מי הוא האב ויסברו שהוא בנו של בעל האשה, ואפילו לפי השיטה הסוברת, שאינו מתייחס אחר בעל הזרע (ראה לעיל), ואין כאן החשש שמא יבא לישא אחותו מאביו, אף על פי כן יש כאן חשש שמא יפסור את אמו מן החליצה, כי יחשבו שיש בן לבעלה (זקן אהרן, „ציץ אליעזר“ ח"ג כ"ז, „משפטי עוזיאל“, „הפרדס“ — הרב וינברג, שם, שו"ת „תשובה שלמה“, ויצבור יוסף" וצוד).

(ב) אסור מטעם שהוא כתועבת ארץ מצרים, כמו שאסור בנשים המסוללות זו בזו, (חלקת יעקב סי' כב, „הפרדס“ — הרב וינברג, שם, שו"ת „ביע אומר“ ח"ב א"ע א').

(ג) משום שיש בו מעין איסור של אשת איש, שכן הרמב"ן בפ"י לתורה פ"י על מה שכתוב בתורה לענין איסור אשת איש — „לזרע“, לרמוז על טעם האיסור דלא יודע הזרע למי הוא ויבא מתוך כך לתועבות גדולות, טעם זה כתב גם ב„חינוך“

מצוה לה, באריכות. והוא הדין בנידון דידן, שייך טעם זה, ובודאי אסור, («הפרדס» תשט"ז — הרב מאירי, «תל תלפיות» תרצ"א).

ד) אסור מדרבנן משום אשת איש, כמו במשמש מת, שעל כל פנים אסור מדרבנן, אע"פ שאין שם מעשה ביאה. («תל תלפיות» שם).

ה) להסוברים שהולד ממזר (ראה להלן) אסור להרבות ממזרים בישראל. («הפרדס» תשי"ג, חוברת ט' — הרב בלאך, «תל תלפיות»).

פרק ו

האם האשה נאסרת על בעלה

א) הנה מגמ' חגיגה הנ"ל, מבואר שם שבתולה שנתעברה באמבטי כשרה לכהן גדול, ודינה לא כדין בעולה. לכאורה מבואר גם לענין נדון זה, שע"י מעשה זה אין האשה נחשבת כאילו נבעלה לאחר.

ב) מדברי הגהות סמ"ק הנ"ל, שכתב: «כיון דאין כאן ביאת איסור, הולד כשר לגמרי, אפי' תתעבר מש"ז של אחר, כי הלא בן סירא כשר היה», מזה למד ה"משנה למלך" פט"ו מהלכות אישות, «דאין ספק שגם אינה נאסרת על בעלה, כיון דאין כאן ביאת איסור, וקבלת ש"ז של אחר לבד אינה בכלל ערוה». (ראה באריכות בפרק ה).

ובבני אהובה"ש שם הוכיח ג"כ מגמ' חגיגה הנ"ל, דאמרינן בבתולה שנתעברה באמבטי כשרה לכה"ג, ואם נאמר שע"י זה היא נאסרת לבעלה כביאה, א"כ צריך לחשוש, שמא הזרע שבאמבטי היה של פסול, והרי היא דומה, כנבעלה לפסול לה, אלא ודאי, שבוז לא נאסרה כאילו נבעלה.

ג) אולם בבני אהובה" רוצה לחדש, שאף על פי שמבואר בגמ' חגיגה הנ"ל ומהגהות סמ"ק הנ"ל, שאין זה חשוב כביאה, זהו דוקא לענין שאר עריות ואיסור נדה, שלא אסרה תורה רק ע"י מעשה בעילה, אבל לענין אשת איש, וליאסר על בעלה, דכתיב בתורה: «לא תתן שכבתך לזרע», אפשר שהתורה אסרה בכל ענין הכנסת זרע אחר לתוך גוף אשת איש, ולכך נאסרת לבעלה ע"י אמבטי. וה"ה לגבי נידון דידן בהזרעה מלאכותית, לדעת ה"בני אהובה" נאסרת לבעלה, כן פסק להלכה בספר «מערכי לב» שונאסרת על בעלה ע"י זריקה מזרע אחר, וג"כ מטעם הנ"ל, שבאשת איש אסרה תורה, הכנסת הזרע.

ד) אולם רוב מחברי זמנינו (ראה בפרק ה) דעתם שגם באשת איש אין האיסור רק ע"י בעילה ממש, וממילא שאינה נאסרת לבעלה ע"י כך.

ה) ברם אם תתעבר מזה, כתבו הרבה מחברים, שהיא נאסרת לבעלה, משום מעוברת חבירו, וצריך לפרוש ממנה שיעור זמן העיבור וההנקה. («ברכי יוסף» א"ע סי' יג, «מערכי לב», «משפטי עוזיאל», «ציץ אליעזר» ועוד).

פרק ז

מה דין הולד הנולד מזרע אחר

(א) עיקר השאלה — אם חלות ממזרות היא משום שהיתה הביאה באיסור, לפי"ז בהזרעה מלאכותית, שאין כאן ביאת איסור, אין הולד ממזר. או שהממזרות אינה משום האיסור, אלא כל ולד הבא מאיש ואשה שהם אסורים זה לזה, אף על פי שהוא בא שלא ע"י ביאה אסורה — הולד ממזר.

(ב) מדברי הגהת סמ"ק הנ"ל מבואר שהולד כשר לגמרי, כיון שאין כאן ביאת איסור. כן הסכימו רוב האחרונים, (שואל ומשיב" מהדו"ג ח"ג, כן מבואר בטורי אבן" חגיגה טו. ובספר "מנחם משיב", ובשו"ת "יד רמה" — לר' רפאל פלאדי, "משפטי עזיאל" שם, "עמק הלכה" שם, "הפרדס" תשי"ג — הרב מעדניק, ועוד).

(ג) אך יש גם סוברים שחלות ממזרות היא אפילו כשבא שלא ע"י ביאת איסור. בשו"ת "בר ליואי" א"ע סי' א', ובספר "זכר לחגיגה" שם: "דהתורה לא אמרה דמי שבא על כלתו או על שאר עריות חשיב הולד ממזר".

כן כתב הרב בלאך ב"הפרדס" תשי"ג, וכן כותב העורך ב"תל תלפיות" שם. בספר "חלקת יעקב" מביא ראיה מלשון הרמב"ם והטור שכתבו: איזהו ממזר? הבא מן העריות. משמע דכל שבא מן העריות, אף שלא ע"י ביאת איסור.

(ד) אף לאלו הסוברים שאין הולד ממזר, אבל אם הזרע הוא של ממזר, כתב בשו"ת "ברית יעקב" א"ע סי' ד', בהג"ה שם, דהוי הולד ממזר. וב"משפטי עזיאל" כתוב דזהו רק לפי הסוברים שהולד מתייחס אחר אביו, ולכן כאן שהוא ממזר — הולד כמוהו. אבל לפי הסוברים, שאין הולד מתייחס לאביו, בודאי שאין הבן ממזר. (ה) בספר "חלקת יעקב" סי' כ"ב כתוב שאפילו להסוברים שהולד ממזר, זהו רק אם ידוע בבירור שנלקח הזרע מישראל, אבל אם קבלה הזריקה, ולא ידוע של מי הזרע — הולד כשר, דתלינן שהוא של עכו"ם, כי הם הרוב. ועכו"ם שבא על בת ישראל, הולד כשר אפילו בא"א. ואף שקי"ל בא"ע סי' ד', שצריך תרי רובי להכשיר, זהו רק לענין כהונה, ולא לענין ממזרות. וכמו שכתוב ב"נודע ביהודה" מהדו"ק סי' ז'.

(ו) לפי דעת הרוב שאין הולד ממזר, מכל מקום יש לולד הזה דין שתוקי, כיון שהוא מכיר את אמו, ואינו מכיר אביו, ושתוקי אסור מדרבנן, כמבואר בקדושין. ("הפרדס" — הרב וינברג שם).

(ז) וכ"ז הוא כשהולד הוא בן, אבל אם הולד בת, דעת ספר "חלקת יעקב" שהיא פסולה לכתחילה לכהונה, כיון שבא באיסור, דהרי ביארנו בפרק הקודם

שאסור לעשות מעשה כזה עכ"פ מדרבנן. וגם היא עצמה ס"ל שנפסלה לכהונה מטעם הנ"ל, ולא דמי לאמבטי שמבואר בחגיגה שם דכשרה לכהונה, כי שם לא עשתה שום מעשה, משא"כ בנדון דידן שמסרה עצמה לעשות מעשה כזה.

מקורות

(לפי סדר הספרים המובאים בקונטרס)

(א) שו"ת מהרש"ם ח"ג סי' רסח. (ב) שו"ת יביע אומר א"ע ח"ב סי' א. (ג) שו"ת זקן אהרן ח"ב. (ד) שאילת יעב"ץ ח"ב סי' צו. (ה) קרית ארבע א"ע סי' ו. (ו) עמק הלכה — להרב בוימיל סי' סח. (ז) הפרדס תשי"א — הרב וינברג. (ח) שו"ת דברי מלכיאל ח"ד סי' קז. (ט) תשובה שלמה א"ע ח"ב סי' ד. (י) הפוסק. (יא) תשב"ץ ח"ג סי' רסג. (יב) סמ"ק. (יג) ב"ש סי' א. (יד) משנה למלך פט"ו הלכות אישות. (טו) מחצית השקל יו"ד סי' קצה. (טז) ס"ז א"ע סי' א. (יז) אפי זוטרי א"ע סי' א. (יח) חסדי דוד פ"ח יבמות. (יט) בר ליואי חלק א"ע תש"א. (כ) ברכי יוסף א"ע סי' א. (כא) אבני משפט א"ע סי' א. (כב) משפטי עזריאל א"ע סי' יז. (כג) חלקת מחוקק א"ע סי' א. (כד) בני אהובה פט"ו הלכות אישות. (כה) פני משה א"ע סי' א. (כו) שואל ומשיב מהדו"ג ח"ג. (כז) טורי אבן חגיגה טו. (כח) שו"ת בית יעקב (נדפס תנ"ו) סי' רכב. (כט) ערוך לנר יבמות י. (ל) זכר לחגיגה, חגיגה טו. (לא) חלקת יעקב תש"כד. (לב) האיש וחוונו. (לג) בגדי ישע סי' קכג. (לד) מהר"ם שיק על תרי"ג מצות מצוה א. (לה) באר מרדכי, הלכות גדה סי' קצה. (לו) ציץ אליעזר ח"ג סי' כז. (לז) מנחת חינוך מצוה א. (לח) חשק שלמה יבמות י. (לט) ירחון תל תלפיות תרצ"א. (מ) מערכי לב. (מא) שו"ת לבושי מרדכי סי' קט, תרצ"ז. (מב) ויצבור יוסף. (מג) מנחם משיב. (מד) יד רמה לר' רפאל פלאדי. (מה) ברית יעקב. (מו) נודע ביהודה מהדו"ק סי' ז. (מז) חגיגה טו. (מח) ילק"ש. (מט) פחד יצחק — ערך בן בתו.

זדמן לפני המאמר שיצא בדבר הזרעה מלאכותית שהוא בדרך כלל ממצה ובהיר.

והנני להעיר אתכם, בכמה נקודות של הבעיה שלא נגעו בהן, כגון:
בנתינת זרע מאיש אחר, שאיסור ההוצאה של הזרע שכאן איננה לשם קיום מצות פריה ורביה (שהאיש קיים כבר והאשה אינה מצווה עליה) והאיסור על הרופא לעזור לו בזה, ועברתו לא רק משום לפני עיוור אלא משום שהאיסור להוציא הוא אף על המוציא לאחר.

בירור הענין שלא שייך בה שרוב בעילות אחר הבעל, אשר ממשיך לבא על האשה מכיון שריע חזקתו להוליד.

מלבד האיסור שבדבר כשלעצמו ונוסף לו חסרה הנקודה, שהאשה צריכה רשות בעלה לדבר שהרי היא משועבדת לו, (מכיון שידוע שיש נשים שעושות כך בלי ידיעתו של הבעל, ויש אף שהבעל בכוונה מעלים עין ואינו רוצה שידע מהדבר, כדי לרמות את עצמו שהנולד הוא בנו) ואם מותר לו לתת לה רשות.

שברירת גותן הזרע כיום, ממבט כחו ובריאותו בלבד, בו בזמן שהאב זוכה לבנו בחמשה דברים ובהם אף חכמה, והרי קרוב טבע הבן להיות דומה לטבע האב (כלי פיהמ"ש לרמב"ם עדיות פ"ב מ"ט); ובפרט שבדרך כלל פריצי עמך מעמידים את עצמם לרשות דבר שכזה.

המשוקץ שבדבר לקחת זרע של גוי — אע"פ שמצד פלפול הלכה זרעו הפקר יותר ויש בו קולא לכמה ראשונים לענין איסור באשת איש ולענין ממזרות — שהרי אפילו במינקת נכרית דנו משום שמקבל היונק מתכונות של גוי, קל וחומר כשעיקר זרעו ותכונותיו של גוי בו.

השאלה של פנויה שלא מצאה בעל אם היא עוברת איסור כשהיא רוצה זרע קיימא באופן זה.

השאלה אם מותר לבעלה — שאינו כהן — לגרש אשתו כדי לעשות לה הזרעה על ידי אחר ולחזור ולקחתה.
ועוד.

מכיון שהענין כל כך איום (ונעשה כבר בישראל בממד מבהיל!) באתי להעיר אתכם על נקודות הנ"ל שיש להשלימן במאמרכם, כדי שישמש יסוד לגדולי הדור להכריע בדבר *).

יחוס הילוד*

ב

נדון השאלה השכיחה היום, באיש ואשה שאין להם בנים, וע"י זריקת זרע הבעל לתוך רחם האשה יכולה להתעבר. בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' רסח, מתיר בשעת הדחק אחר ששהו י' שנים, ולא היו להם בנים. והשאלה היא אם בכה"ג מקרי בנו גמור לכל דיני דאורייתא, לחומרא ולקולא. והנה מדברי שו"ת התשב"ץ ח"ג סי' רסג, מבואר שאם נתעברה באמבטי הוי כבנו לכל דבר, וכן מבואר בבית שמואל אהע"ז סי' א, ס"ו, ומביא רא"י מלשון הגהות הסמ"ק. ובברכי יוסף דוחה הרא"י מהסמ"ק. הח"מ מסתפק אם מקרי בנו, וכן הט"ז סובר שרק לחומרא נקרא בנו ולא לקולא. וכן כתב באפי זוטרי דלהקל לא מקרי בנו ואינו פוטר את אמו מחליצה, וכן לענין ירושה, ראה שם באוצר הפוסקים, שיש אחרונים הסוברים שלא מקרי בנו.

לדעתי יש להביא ראיה לשיטת הסוברים שלהקל א"א לחשוב אותו כבן. מהדין שלמדו אותו מקרא: «האשה וילדיה תהיה לאדוניה» שעבד עברי שבא על שפחה כנענית, הולד כמותה, ואינו מתייחס כלל לעבד (ראה תו"ש משפטים, פכ"א—צד), ודין זה הוא אפילו אם האדון בא עליה, ותיכף אחר הביאה שחרר האדון את השפחה — אין מתייחס אחריו. ובשעה שהורע במעי האשה התחיל להתרקם, כבר היתה בת ישראל כשרה, והולד נולד בקדושת ישראל, ובשעה שבא עליה היתה ביאת היתר, ששפחה כנענית מותרת לע"ע, מכל מקום, דין תורה הוא שהולד הנולד ממנה אינו מתייחס כלל אחרי העבד העברי. והטעם משום שבאותו הרגע שבעל אותה והזריע, לא היה לו עליה דין קידושין ואישות, לכן נפסק היחס שלו עם זרע זה ואינו נקרא על שמו. אי"כ אותה סברא יש לומר, שבזמן שהאיש מוציא הורע שלו לכלי, הרי דומה כמו שהוא עכשיו במעי שפחה או בהמה, וכמ"ש הרדב"ז (שם פכ"א—צג), דאין השפחה אלא כלי בעלמא, אי"כ מה לי כלי זה או כלי אחר, אם זה מונח איזה זמן שהוא בכלי שאין חל עליו דין אישות — נפסק היחס שלו אל הורע, ואם שמוהו אח"כ במעי האשה, לא נקרא בנו (**).

(*) נעתק מתורה שלמה פ' משפטים (גיר' זרק, תשט"ז), כרך יו, מ'לואים סימן ד — קונטרס עבד עברי — אות טז, עמ' רמב—רמג.

(**) וראיתי להרב ר"מ אהרנסון שליט"א מפתח תקוה, שכתב לחלק דאינו דומה ניתן ש"ז לכלי למי שבא על שפחה כנענית, כי בנותן לכלי מתכין להולדה ונותן בכלי

וחכם אחד השיב: דשאני גבי זרע שבמעץ שפחה שחל על הזרע שם עבד, אבל אם הזרע נמצא בכלי שלא חל על הזרע שום שם אחר, אין ראייה שנפסק היחוס. זה אינו. שהרי הדין ביבמות סו. וכ"פ הרמב"ם פ"ח מהל' תרומות ה"ג, שהמ' יום הראשונים אינו עובר אלא מים בעלמא הוא חשוב. וכן פסק הש"ך חו"מ סי' רי סק"ב, שקודם מ' יום לא יכול האב להוריש לעובר, עי"ש. ולפי"ז בודאי שאין סברא לומר שחל על מים בעלמא שם שפחה, שקודם שחל על הזרע שם עובר, א"א לחול עליו שם עבדות. א"כ בע"כ מוכרחים אנו לומר מכיון שהיה זמן שהזרע מונח במקום שלא חל עליו שום שם — נפסק היחוס, א"כ הוא הדין כשמונח באיזה כלי אחר. ואין להקשות, אם כן בסתם ישראלית מתי חל השם, הרי ג"כ נפסק היחס? ז"א, שבישראלית כשנתעברה או חל היחס ושם בנו של הבועל למפרע, מאותו רגע שהזרע נזרע בקדושה, אבל בשפחה שנשתחררה, אין סברא שעל זרע שנולד בקדושה יחול למפרע שם שפחה. ומצינו כעין זה לענין זרע בשבת, כתב הרש"ש בשבת עג. שכל זמן שלא נשרש כמאן דשדי בסדא דמי, מ"מ כיון דע"י זריעתו עתה ישרש אח"כ חייב, ואם לקט הזרע קודם שנשרש פטור למפרע על מה שזרע, ע"ש. הרי מה שנשרש אח"כ, מחייב אותו למפרע משעת זריעה, כן הדבר בכל זרע שנזרע בקדושה, משא"כ בזרע במעץ שפחה.

והנה הרמב"ם בפ"א מהל' יבום ה"ו, מוסיף טעם על הדין של ולד שפחה, וזו לשונו: „ואם היה לו אח מן השפחה או הכותית אינו אחיו לדבר מן הדברים ואינו זוקק את אשתו, ואע"פ שהיתה לידתו בקדושה הואיל והיתה הורתו שלא בקדושה אינו אחיו". ובמגיד משנה כתב: „פשוט הוא, במקומות רבים ועוד יתבאר בסמוך". ונראה שמקור דברי הרמב"ם בהלכות גדולות (כת"י רומי עמ' 309): „לקח אדם שפחה ובא עליה ונתעברה הימנו ואח"כ שחררה והטבילה לשום חירות, ואח"כ ילדה, אותו ולד גר הוי ואינו צריך טבילה דסגי ליה בטבילת אמו, ולענין נחלה, לא ירית ליה דלאו בריה מקרי, מ"ט דבעינן זרע שנזרע בקדושה וליכא. וכן מי שנשא את הגויה שלא הטבילה לשום גירות ונתעברה הימנו, ואח"כ הטבילה וילדה, אותו ולד גר הוא ואין צריך טבילה דסגי בטבילת אמו, דאמר רבא נתגיירה מעוברת וילדה, בנה אין צריך טבילה, ולענין נחלה, לא ירית דלאו בריה מקרי."

רק לצורך העברת הזרע למעי האשה, לכך הפסק הזמן אינה הנחה גמורה, והרי זה דומה לעומד לכתף לענין שבת שאין זו הנחה, עכ"ד.

לפי דבריו שהדבר תלוי במחשבתו, א"כ כשבא האדון על שפחתו הכנענית ואומר בפירוש שאחר הביאה ישחרר אותה, צריך יהיה הולד להתייחס אחריו, שכן אם נניח שהעיקר תלוי במחשבתו מה חילוק יש בין כלי למעי אשה — כל זמן שדין מים על הזרע, ולפי מ" שנבאר לעיל גם באופן זה לא מועיל כלום. הרי ברור שאין הדבר תלוי במחשבתו.

— הרי מבואר בבה"ג, הטעם דבעינן זרע שנזרע בקדושה, וכן כוונת הרמב"ם מ"ש: "והורתו שלא בקדושה", שהרי משכחת לה בשעה שנעשית הרה, כבר היא בקדושה, כגון שנתגיירה תיכף אחרי הביאה. וע"כ דייק בבה"ג דבעינן זרע שנזרע בקדושה, אבל אם באותו רגע שנזרע, לא היתה בקדושה, אע"פ שרגע אחרי כן נתגיירה, מקרי ג"כ הורתו שלא בקדושה. ולפ"ז לכאורה י"ל שגם בהוציא זרעו לכלי ג"כ מקרי זרע שלא נזרע בקדושה ולא מתייחס אחריו כלל.

ויש לבאר מ"ש הבה"ג, דבעינן זרע שנזרע בקדושה, וכן לשון הרמב"ם, "הורתו שלא בקדושה", אע"פ שאמרו בגמ' יבמות כב, וברמב"ם, מי שיש לו אה, מ"מ, אפילו ממזר, הרי אפילו בא על אשה בעבירה ולא בקדושה, מ"מ יש לו דין בן, וצ"ל בקדושה, היינו קדושת ישראל, שאפילו ממזר יש עליו דין ישראל. ראה בשו"ע שם דמקיים פו"ר, והוא מירושלמי עי"ש. משא"כ בעבד עברי שבא על שפחה אע"פ שהיא ביאה כשרה לגמרי, מכל מקום מקרי זרע שנזרע שלא בקדושה, משום שברגע שנזרע הזרע הוא מונח במקום שאין עליו שום קדושת ישראל, ולפ"ז אם הזרע מונח בסתם כלי, ג"כ מסתבר לומר שלא נזרע במקום שיש עליו קדושת ישראל.

אמנם יש מקום לחלק ולומר דהזרע במעי שפחה אחר שנתגיירה, הרי ממילא בטבע מתרקם ונעשה וולד, ולכן נשאר עליו דין נזרע שלא בקדושה, וזרע שחסר לו שם זריעה בקדושה, אין לו יחס לבעל הזרע. מה שאין כן כשמזריעים הזרע של הבעל במעי אשה, הרי באותו הרגע שהזרע נכנס הוא בא למקום שיש בו קדושת שם ישראל ושפיר מתייחס אל הבעל. וגבי שפחה שנתגיירה, הקדושה באה וחלה על הזרע, וזה לא מועיל, משא"כ בהזרקה הזרע למעי אשה, מתקיים מה שבעינן זרע שנזרע בקדושה, ומנ"ל דבעינן שנזרע בקדושה ע"י הבעל עצמו באברו, ויש לומר שגם אם הוא זרע זרעו ע"י כלי, ג"כ מקרי שפיר זרע שנזרע בקדושה. ולפ"ז גם אם שלוחו עושה כן בכלי עם זרעו של בעל, ג"כ נקרא זרע שנזרע בקדושה.

וראיתי בקרית ספר להמבי"ט בהל' יבום שמוסיף עוד טעם: "וישראל הבא על גויה או שפחה נמי משעה שבא עליה הופקר זרעו אע"פ שילדו בקדושה". וטעם זה נאמר ביבמות צח. לענין ביאת גוי ש"מ אפקורי אפקריה רחמנא לזרעיה דכתיב בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים וזרמתם. ומבואר שמוסיף גדר חדש מלבד שחסרה זריעה בקדושה שע"פ דין תורה הופקר זרעו. ולפ"ז יש סברא לומר שרק בשפחה ונכרית שלמדים מקרא שהזרע מתייחס אחרי האשה, אמרי' דרחמנא אפקריה, אבל בבה"ג שהוציא הזרע לכלי ואח"כ הכניסו במעי אשתו, אין לנו יסוד ומקור לומר דאפקריה רחמנא לזרעיה, שוב שפיר מתייחס אחריו ומקרי בנו לכל דבר. ולפי טעם זה, יש להסתפק באשה שקבלה זריקה של זרע איש זר, ואנו דנים

על הבן אם מקרי בנו של בעל הזרע (דאם נימא שלגבי בעל אין לו דין בן, כל שכן לגבי אחר). לפמ"ש המבי"ט שזהו תלוי בענין דאפקריה רחמנא לזרעיה, אולי י"ל דבכה"ג שאחר מוציא זרעו לכלי והוא בעצמו מפקירו ואיגו רוצה שהזרע יתייחס אחריו, ג"כ מועיל, אך יש לדחות, שרק התורה יכולה להפקיר זרעו ולא הוא בעצמו, וא"ל הרי פשוט כשבא על אשה, לא יועיל ההפקר, ששם אחרי שעשה מעשה לא מועיל דבור של הפקר, אבל קודם מעשה אולי מועיל. ואין לדחות שהפקר מועיל רק בנוגע לדין ממון, אבל מה שנוגע לדין יחוס, לא שייך כלל שם הפקר כיון שילד נולד מזרע זה, ממילא הוא מתייחס אחריו, משום שיש לומר שדין יחוס של דיני תורה חל רק בזיווג של איש ואשה כדרך העולם, או אם נולד מזרעו ילד, מתייחס אחריו, אבל זרע בכלי זה, הוא כמו שאר דבר מגופו של אדם כגון שערות או שיניים או מי רגלים שאדם יכול להפקירם או למכרם, ואם מי שהוא בא ועושה בתחבולות בעל חי מזרע שלו, יש שפיר מקום לומר שאין לו יחס לבעל הזרע, וכשיטת המחברים דסבירא להו שע"י זריעה מלאכותית לא מקרי בנו, ולפמ"ש"כ אפשר יהיה לחלק בין בעל שמזריע בכלי זרע שלו למעי אשתו, לזרע מן השוק. והדבר צריך עדיין בירור מקיף, ולא באתי רק להעיר, כי האחרונים שכתבו מענין שאלה זו, לא העירו כלום מכל הצדדים הנ"ל.

הרב ישראל זאב מינצברג *

(א) האם מותר להוציא זרע לשם מטרה זו, ואם אין בכך משום הוצאת זרע לבטלה?

מותר משום שאין זו הוצאה לבטלה. מאחר שהיא על מנת לתקן.

(ב) האם הנולד מתייחס אחר בעל הזרע?

נראה שמתייחס. וקצת ראייה לדבר: הנה רש"י בחומש, בראשית מו, על הפסוק: "ובני שמעון וכו' ושאל בן הכנענית", מפרש: "בן דינה שנבעלה לכנעני, כשהרגו את שכם לא היתה דינה רוצה לצאת עד שנשבע לה שמעון שישאנה (ב"ר)". המפרשים תמהים כיצד נשא שמעון אחותו מאמו. שאילו היתה רק מאביו, היא מותרת לו אחר שנתגיירה, אבל אחות מאם אינה מותרת לעולם. ופירוש הטור על התורה מיישב תמיה זו בשם אביו הרא"ש על פי ברכות ס: "דינה שדנה לאה דין בעצמה אם זה זכר לא תהא רחל אחותי כאחת השפחות והתפללה עליו ונהפך לנקבה". ומסביר הטור שהזרע של רחל התחלף בזרע לאה ונמצא שלא ילדה את דינה אלא מזרע של אחותה ולעולם לא היתה דינה אחות שמעון מאמו. ואפ"ה נקראת דינה בתו של יעקב: ואת דינה בתו (בראשית מו, טו). הרי שהזרע מתייחס אחר בעלו.

(ג) האם מותר להזריק אף בימי נדתה?

כתב בתשובות מהרש"ם שאין דעתו לעשות כן בתוך ימי נדתה. אך נראה לי שאחר טבילה מטומאת נדה מן התורה ולפני ספירת שבעה באופן שהם מדרבנן, יש להתיר אם אי אפשר בענין אחר.

הרב עובדיה בכמהר"ש הדאיא

הזרעה מלאכותית

פרק א

האם מותר לבעל להוציא זרע לשם מטרה זו?

(א) הביאו בזה ד' האוסרים וד' המתירים, ולא הכריעו. הנה רוב הס' שציינו, אינם נמצאים במחיצתי, ואלה הנמצאים אצלי, שלדעתם הם מהמתירים, עיינתי בהם, וראיתי, שהיתרם לא כ"כ ברור, והזקן אהרן סי' צ"ז שציינו, מצא לו מציאות אחרת, שאין בה כ"כ שו"ל, אלא באין ברירה כ' להשתמש בזה, ע"ש, וכן נראה גם ד' שאר המתירים, שלא התירו בשופי, רק באין ברירה עי' בדבריהם.

(ב) ומצאתי להחלקת יעקב סי' כ"ד, כתב בתחילת דבריו בלשון זה, כמובן שמצד דתינו האיסור ברור ומבורר, שלא לעשות דברים כעורים ומכוערים כאלו הדומים למעשה ארץ כנען ותועבותיהם, רק השאלה בנ"ד, אם נתהווה מעשה כזה אצל אשה ישראלית, וכו' ע"ש.

(ג) ואשר מצאו להם סמוכות המתירים, ממה שהתירו הרבה מחברים להוציא ז"ל בכדי לבדוק את הסיבה לאי הולדת הזוג, עי' בדברינו ישכיל עבדי ח"ב אה"ע סי' ו' שכלפי לייא, ששם הבאתי ד' הפוסקים דדעתם לאסור אף במקום סכנה, וה' פלאג'י ז"ל בס' ויען אברהם אה"ע סי' ז' לא מלאו לבו להקל, אפילו במקום צורך גדול ע"פ פקודת הרופאים לדעת אם הוא ראוי להוליד או לא, גם הזקן אהרן שם, כתב דמי שתפח כריסו ע"י חסרון תשמיש וחלה ונפל למשכב טרח מאוד הפנ"י להתיר, וע"ע בדברינו בישכ"ע ח"ד או"ח סי' ו' סעיף ב' שנשאלתי בשאלה זו, אם יש להכריחו להבדק, שהבאתי עוד דברי השד"ח מע' אישות אות ג"ל, ובחלק ח"י במע' אישות סי' י"ג, שהביא מגאון א' שכתב דמה שסומכים על הרופאים להאכיל לחולה ביוהכ"פ, הוא משום ס' נפשות להקל, אבל בענין אחר אין לסמוך על הרופאים. והבי"ד רבינו בחי' פ' משפטים, בפ' ורפא ירפא: דלא נתנה תורה רשות רק באיזה מכה שבחוץ, ולא בחולאים פנימיים, ובס' בני אהובה בסופו תשובה להגרעק"א ז"ל הרא' בענין היתר מינקת שחלבה ארסי כתב שהגאון מהר"א ברודא ז"ל התאמץ נגד הרבנים שרצו להתירה והיה לפלא בעיני הדור ואח"כ נודע ששקר היה בפי הרופאים, וכו', וכמו"כ בנ"ד אם הרופאים יראו שאין חסרון בזרעו, אז לחינם היה למפרע, וכו'. אך י"ל טעם הרופאים שצריך להם להבחין מקום הזרע מאיזה מין הוא הקלקול וכו'. אלא דמ"מ אין מקום לומר לו חטוא במעשה הרע בעיני

ה' בשביל שתזכה לבנים, שהרי עדיין אינו מוכרע אם ע"ז יתרפא, שהרופאים וכו' אינם אומרים שודאי יוכלו לרפאותו, אלא אומרים לנסות ולהבחין, וא"כ איך נניח הודאי השחתת הזרע רח"ל, ונתפוס הס' וכו', ועוד לו שם בסי' א' ד"ה גם אשור וכו' כתב ויש לדון ג"כ לענין מה שדורשים הרופאים מחשוכי בנים להראות להם זרעם וכו' אבל אחרי שהש"ס בנדה י"ג והזהר במקומות רבים מפליגים בעונש עון זה רח"ל, והוקש לש"ד, חלילה לחפש קולות בענין זה וגם כפי הנודע לי אותם שלא נמלכו בח' והראו זרעם לרופאים לא מצאו תועלת ולא התמחו הרופאים לדב"ז וכו' ע"כ, הרי לך כמה חרד חרדה גדולה להתיר להראות הזרע, גם במקום מצוה לפו"ר, וכתב דחלילה לחפש קולות, וא"כ מכיון שכל הגאונים הנ"ל דרב גובריהו ורב חיליהו, לא מלאם לבם להתיר, איך ניקום אנן ונסמוך על המתירים, להתיר בנדונינו זה, ומי יבוא אחרי המלכים האדירים האלה.

(ד) גם לעצם הדבר, שאלה המתירים, מבינים כאילו איסור השחתת הזרע תלוי בהולדה, וע"כ מכיון שבג"ד אינו הולך לבטלה, אין בו שום איסור, זה מוטעה מיסודו, דכבר הבאתי שם בח"ב הנ"ל, אות ד' מהגאון בנין ציון ז"ל, שכתב וז"ל דאטו השחתת זרע תלוי בעיבור, דא"כ עקר וסריס שאינו ראוי להוליד, יהיה מותר להשחית זרעו וכו' וכן מי שקיים פו"ר יהא מותר להשחית זרעו, וח"ו לומר כן, אלא איסור השחתת זרע, הוא איסור לעצמו, וכו' ע"ש, והרב פעלים ח"ג אה"ע סי' ב' (שהבאתי שם) כתב ע"ד הבנין ציון הנ"ל, כי כן יסד המלך מלכו של עולם, שלא יוציא זרעו אלא במקום המיוחד לכך, אפי' באשתו וכו' עש"ב, יוצא מזה שכל שלא הוציאו במקום שייסד המלך מלכו של עולם, אף שאינו בבחי' לבטלה, הרי הוא נכשל באיסור שז"ל החמור, ועונו ישא, ובפרט כפי שכתבנו, שאין לסמוך על הרופאים בזה, ויכול להיות שלא יוכלו להפעיל הזרע ברחם האשה, או בנתיים יתקלקל הזרע ולא יועיל להולדה, ואף במקרה שיועיל, הרי לפי"ה, דכל שלא מוציאו במקום המיוחד לכך, נלקה באיסור של השחתת ז"ל, הרי האיסור נעשה טרם עשיית המצוה של פו"ר, והרי קי"ל אין עשה דוחה ל"ת, אלא בעידנה, וכאן לא הוי בעידנה.

(ה) ועוד אני אומר, אם נבוא לפתוח איזה ניצוץ פתח של היתר, או יבואו לפתוח לעצמם כמה היתרים כפתחו של אולם, וכמה תקלות חמורות יצאו מזה, דלפעמים יקרה, דהרופאים יווכחו, דזרע האיש לא יצליח למאומה, והאשה שרוצה להקים זרע, תבקש מהרופאים, למצוא לה איזה תרופה שתוכל להקים זרע, ע"י שיורקו לתוך רחמה, זרע גם מאיש אחר, בידוע, או אינו ידוע, פסול או כשר, ואז כמה קלקולים ומכשולים יצא מזה, כי הזרע הזה אינו מתייחס לשם בעלה, אלא לבעל הזרע, ונפיק מיניה חורבה, אחי ישא אחותו, או דודתו, חייבי כריתות או חייבי לאוין, וכדומה, ואף שנניח בידוע בעל הזרע, עתה, אך הלא יעברו ימים ושנים והדבר ישתכח, ולא ימלטו מידי מכשול, ומכ"ש דעצם הדבר להכניס זרע של איש אחר

ברחמה, הרי הוא מכוער באין גבול, ובפרט אם בעל הזרע ידע שזרעו הזרימו אותו לתוך אשה פלונית, אשת פלוני אלמוני, יתקיפו היצר שיבוא לידי התקרבות אליה, ומי יפס שלא יבוא לידי עברה, רח"ל, ומי הגורם העיקרי לזה הוא ענין הטלת זרעו לתוך רחמה, והרי בזה מרבים הכיעור והזנות בארץ כבזמן המבול ח"ו. (שור"ר מה שהאריך בזה בס' מערכי לב סי' ע"ג בדברי טטו"ד והוכחות ברורות לאיסור). ו) ועוד יותר אני אומר, אם יתפשט היתר זה בעולם, אז רבים יקפצו, לתרום מזרעם אצל הרופאים ובבתי החולים, בחושבם שלמצוה רבה יחשב, להרבות הישוב בעולם, דוגמת מה שתורמים דמם לחולים, עד כדי כך שנאצר בבתי חולים דמים הרבה מהתרומות, שנקרא בנק הדם, וכן יהיה גם בזרע, שירבו הקופצים לתרום ואז כל אשה שתבוא להתאונן על בעלה שאינו מוליד יזרקו לה ברחמה, איזה זרע שיהיה (כמו ששור"ר בס' מערכי לב הנ"ל שכ' שכן עושים בבית התרופה הברליני ע"ש), ולפעמים יהיה גם מאלה הפסולים לבוא לקהל, והרי בזה מרבים במזרים ח"ו בישראל, ואין לך קלקול והרס וחורבן בטהרת ישראל יותר מזה, והקולר תלוי רק באלה שמחפשים היתרים בענינים כאלה, לא יהא חלקי עמהם, חז"ל אמרו איזהו חכם זה הרואה את הנולד, וע"ז וכיצא בו נאמר הו' מתונים בדין, ודי בזה לח' ומבין מדעתו, באשר ה' אתו.

עתה נבוא לפרק השני, באם נתהווה מעשה כזה אצל אשה ישראלית, כפי שביטא הרב חלקת יעקב הנ"ל.

פרק ב

אם הולד מתייחס אחרי בעל הזרע?

- (א) בתח"ד כ' כי הסי' נותנת לומר, שבודאי צריך הנולד להתייחס אחרי בעל הזרע, שהרי כחו ואונו הוא, אלא שיתכן לומר כמו שהסביר בשו"ת דברי מלכיאל ח"ד סי' ק"ו, שרק אם נזרע כדרך כל הארץ, שהחמימות הזרע היא רק על ידו, אבל בהזרעה מלאכותית, שהחמימות היא רק ע"י מלאכת הרופא ואומנותו, בכגון זה אינו כבנו לכל דבר, ע"כ.
- (ב) הנה ס' בדומה לזה בנתעברה באמבטי הובא בח"מ אה"ע סי' א' סק"ח. והב"ש שם סק"י פשט לה ממ"ש בהגהות סמ"ק שהביא הב"ח ביו"ד סי' קצ"ה אשה מזהרת שלא תשכב על סדין ששכב עליה איש אחר גזירה שמא ישא אחותו מאביו, משמע דהוי בנו לכל דבר, ע"ש, ושוב מצאתי בס' משפטים ישרים ברדוגו ז"ל ח"א סי' שצ"ו שגם הוא נסתפק בזה, ועוד הוסיף להסתפק בס' ממזרות וכ' שיש לפשוט מבן סירא שאינו ממזר, ושוב כ' וכ"ז צ"ע עד יבוא מורה צדק ע"ש.

ג) והנה ס' דברי מלכיאל, אינו נמצא במחיצתי, ולכאורה איני מבין חילוקו בזה, דהרי לפי"ד הב"ש הנ"ל ורעימיה, בנתעברה באמבטי, הרי הוא כבנו לכל דבר, הרי שם לא היה חמימות הזרע ע"י מטיל הזרע, ובכל זאת חשיב ליה כבנו של ירמיה, גם מבואר משם, כי מאין צורך לשום חמימות ע"י מי שהוא ברחם האשה, כי הרי בבן סירא לא הוטל הזרע רק ע"י בת ירמיה עצמה, ולא היה שום חימום מלאכותי, ומזה נראה שחימום הזרע בתוך בית הרחם עצמו, מספיק ליצור הולד, וא"צ חימום אחר.

ד) איברא דעינינו הרואות להגאון המש"ל ז"ל, בפט"ו מה' אישות ה"ד, שהוכיח מכ"מ דאין הלכה כבן זומא בחגיגה י"ד שאמר חיישינן שמא באמבטי נתעברה, שא"א שתתעבר באמבטי, משום שאין האשה מתעברת אלא בגמר ביאה, ובתשובה אחרת הוכחתי כדברי המש"ל ז"ל מדברי הגמ' בכתובות ט"ז א' הרי כריסה בין שיניה, ופירש"י ואינה יכולה לומר לא נבעלתי, ואם כדברי בן זומא, הרי יכולה לומר נתעברתי באמבטי, ואין מקום לומר דהיא מילתא דל"ש, והוי כמגו במקום עדים, דהרי שם בחגיגה אמר בן זומא דשמואל לא שכיחא, וחיישינן שמא באמבטי נתעברה, מבואר מזה דנתעברה באמבטי לא הוי מילתא דלא שכיחא, ולא הוי כמגו במקום עדים, ותמהתי על המש"ל ז"ל דנהירין ליה כל דברי הש"ס, איך לא אסתייע מסוגיא זו, והכרחתי, דלפנינו היתה דבר השמיטה מהכ"י כמ"ש המגיה שם, ולפי"ד המש"ל ז"ל צ"ל דההיא דבן סירא אינה בר סמכא והיא רק אגדה מס' חיצוניים ואין לסמוך עליה, ושוב הבאתי דברי הברכ"י ז"ל באה"ע סי' א' או"ב שדחה דברי המש"ל ז"ל, ושם בסי' י"ג אות י' כ' דאף דלגבי הטיה דשמואל שכיחא, אבל לגבי עלמא ודאי לא שכיחא, ועין רואה ואוזן שומעת, הרי בבל ימצא ע"ש, ובזה יישבתי דברי המש"ל ז"ל שם"ש שא"א במציאות שמתעברות היינו רובא דרובא, אבל המצא ימצא מיעוט שמתעברות, אבל ההיא דשמואל היא ל"ש כלל כיון דהיא תליא בבקיאות ורק שמואל הוא יחיד ומיוחד בבקיאותו, ובזה נדחה הראיה מכתובות, דכיון דל"ש ברובא דרובא, הוי מגו במקום עדים, ולא מהימנינן לה, ועוד הארכתני בזה, ואין כאן המקום.

ה) עכ"פ יוצא לנו מזה, דלאותו המיעוט דשכית, לא בעינן חימום ע"י מי שהוא, וע"כ לומר, דזה שמתחמם הזרע ברחם האשה יש בו די סיפוק לעבר האשה, ודלא כדברי מלכיאל הנ"ל.

ו) מה שהביא עוד מס' עמק הלכה, מבנו מן השפחה שאין הולד מתייחס אחריו, וכן בעכו"ם שרחמנא אפקריה לזרעיה, וכן בג"ד הוא עצמו הפקיר זרעו להוציא שלא במקום הראוי להוליד וכו', לפע"ד אין מכ"ז ראיה לג"ד, דעכו"ם ושפחה שאני, דמקרא מלא דיבר הכתוב, וזרמת סוסים וזרמתם, דהרי הם משולים לחמור, והרי זה כהטיח זרעו בבהמה, שנתחלל זרעו זרע קודש ע"י תערובת זרע

טמא, ולכן אם בא על השפחה הנמשלת לחמור, אינו מתייחס אחריו, דהרי הוא כאילו בא על חמורה, והולידה, דאין לאותו הולד שום יחס, לא כן בנ"ד שאין כאן תערובת חול מין בשאינו מינו וגם הוא לא כיון לשם הפקרת זרעו. דהרי הוא זרקו לתוך כלי, לשם הזרעה בגוף האשה, מהיכא תיתי, דהרי הוא מופקר, ואינו מתייחס אחריו.

(ז) עוד יש להביא ראייה לזה, ממה שידוע מדברי המקובלים, שהבנים לא יצאו אחרי מטת אביהם, מפני דאותם טפות הזרע שאינם ראויים להוליד, היוצאים מן האדם אחר התשמיש, נולד מהם משחיתים, כמו דמצינו באדם הראשון באותם הק"ל שנים שפרש מאשתו דאמרו חז"ל שהיה מוליד רוחין ולילין מאותם הטיפות שיצאו ממנו לבטלה, ולכן אם הבנים יוצאים אחר מטת אביהם, ומייללין על אביהם בשם אבא, אז גם אותם המשחיתים שנולדו מטיפות אביהם, יוצאים אחר מטת וצועקים אבא, וגורמים צער למת, הרי דאפי' אותם הטיפין שיצאו לבטלה באונס או ברצון, מתייחסים אחריו, וע"כ תיקן האר"י ז"ל לכיון בק"ש על המטה להרוג כל אותם המשחיתים ע"י הק"ש, ולפי"ד הוא הורג כמה מאות ואלפים ע"י הק"ש, שלא יצער והו. אחרי מותו, דזרע ישראל הוא זרע קודש וא"א להפקירו בקל, ומכ"ש דאין מקום לייחס עליו בזה, שהוא הפקיר זרעו בעצמו, ורק הרי הוא נלקה באיסור החמור שלא הטיל אותו במקום שהותר לו, כפי שכתבנו למעלה בפרק א'.

(ח) אולם עם שהוא מתייחס לבנו, אך אין ז"א להחליט מזה, שבזה קיים פו"ר, גם אם ההטלה תהיה מבעל עצמו לאשתו, דהרי גם בנתעברה באמבטי, שכ' הב"ש דהוי בנו לכל דבר, אם נשים שימת עין קצת בדבריו, נראה דגם הוא מספק"ל בזה, כמו שהסתפק הח"מ ז"ל, דהנה הח"מ ז"ל שם הסתפק תרי ספיקי, א. אם קיים פו"ר, ב. אם הוא בנו לכל דבר, והב"ש ז"ל בהביאו הראיה מהגהות הסמ"ק ז"ל, שהדגיש שמא ישא אחותו מאביו, סיים וכ' נשמע דהוי בנו לכל דבר, הרי דלא פשט רק הס' השני, שהוא בנו לכל דבר, אך בהס' הראשון אם קיים פו"ר, לא חיוה שום דיעה, והדבר פשוט, משום שאין זה כדרך כל הארץ, והוא גרוע מבן ממזר או חש"ו שכ' רמ"א בסי' א' ס"ו דקיים המצוה, דשם סו"ס היה כדרך כל הארץ.

(ט) שו"ר לה' בגדי שש ז"ל אה"ע סי' א' אות י"א שהביא דברי הב"ש הנ"ל, ודחה אותם משום דקיי"ל מצוות צריכות כוונה, וכאן לא נתכוין לביאה אע"פ שהוא בנו ממש, ע"ש, נר' מזה שהבין בכוונת הב"ש ז"ל בראיתו מהסמ"ק שקיים מצות פו"ר. ואחרי המחיר, לא כן עמדי בכוונת הב"ש ז"ל, דאף הוא לא היה מתכוין רק, לענין שיקרא בנו לכל דבר, שהוא ספיקו השני של הח"מ ז"ל, היינו לענין איסור ערוה, לפטור את אמו מן היבום, משום וזרע אין לו, והרי זה יש לו זרע, (אף דאדרבה יש מהפוסקים שהביאו ראייה מזה דאינו בנו, משום שהש"ס לא מצא רק זרע זרעו, כמ"ש עיין עליו, ולא אמרו כגון דנתעברה באמבטי, הרי כבר תירצי,

דכיון דהיא מילתא דלא שכיחא, לא אמרו כן ע"ע). אבל לענין קיום מצות פו"ר, לא חיוה שום דיעה בזה הב"ש, ואימא לך דגם הוא סיפוקי מספק"ל כנ"ל.

(י) ראיתי לו עוד דמזה דחה, גם דברי מהר"י זיין ז"ל שכ' דכמו בחש"ו קיים את המצוה ה"נ באמבטי, דחש"ו שאני דכוונתו להוליד, ושוב הביא דברי הגמ' בפ' הבא על יבמתו (ס"ב) ה"ל בנים בגיותו רי"א קיים פו"ר וכ' התוס' אע"ג דב"נ לא מפקדי אפו"ר לאו חיוב פו"ר קאמר אלא כלומר שבניהם גק' על שמם, הרי אע"ג דלא היתה כוונתו לשם פו"ר לד' ר"י קיים פו"ר, ודחה דשאני התם הרי דעתו להוליד, משא"כ באמבטי וממזר דאינו מתייחס אחר אביו, ומה"ט נראה שהשמיטו הרי"ף והר"א הירושלמי משום דאין ממזר מתייחס אחר אביו, ע"ש, הגה מבואר מדבריו ז"ל דאם היה מציאות של עיבור באמבטי, דמתכוין להוליד, היינו שזרה במתכוין, ביודעו שאחריו תכנס אשה לאמבטי, ותקלוט הזרע, או כהא דנ"ד, דהבעל מתכוין במיוחד, להטיל הזרע בשפופרת, שיורקו אותה בתוך רחמה של אשתו, הרי בזה מקיים מצות פו"ר, כיון שמתכוין להוליד, ואחרי המחיר, לפע"ד, כל שאין הזוג בדרך כל הארץ, אינו מתייחס בשם מצוה, והוא פשוט וברור.

פרק ג

אם מותר להזריק בעת נדחה.

ומה דין הולד אם יש לו שם פגום?

(א) הנה לפי"ה בדברינו למעלה, שאין שום היתר כלל וכלל, מובן דגם ספק זה הוא רק במקרה של דיעבד, שהזריקו לה בימי נדחתה, מה יהיה דין הולד, אם הוא פגום לכהונה?

(ב) לפע"ד הדבר ברור כד' האוסרים, בפרט לד' הזוה"ק פ' מצורע, שטומאה הרובצת על האשה בעת הזאת, נמשכה על הולד, ומכ"ש לפי דברינו, שהדבר נעשה בעבירה, הרי חומר העבירה עצמה, רבוצה בזרע הזה, ובודאי דהחיצונים מתאחזים בזה, והרי הולד שיוצא מזה, הרי הוא מלוכלש בחיצוניותו ופנימיותו, בטומאה רצוצה, שקשה לחולצו ממנה, ואין לך פגום ומכוער יותר מזה, אלא שאם האשה טוהרה מטומאתה, הרי אותה הקדושה עצמה, שקיבלה ע"י טהרתה במקוה, אפשר שיש בה כדי להתגבר על אותם החיצונים, שהתדבקו באותו הזרע, עד כדי כך, שיהיו מוכרחים לברוח משם, וזה דוקא אם תהיה האשה מתנהגת בקדושה וטהרה בכל דרכיה ועניניה, דוגמת מה שעשת בתו של ירמיה, שקלטה זרע של אביה שהיה מכח אונסו ברחמה ויצא ממנה בן סירא, שהיה איש קדוש ועליון.

פרק ד

אם קיים הבעל ע"י כך מצות פו"ר?

כבר חוינו דעתינו על זה, למעלה בפרק ב', שלדעתינו לא קיים מצות פו"ר, ולפי כל האמור בדברינו הנ"ל, מובן מאיליו, שאין כל ראייה מכל המחברים שהביא בשמם כאלו מודים, בכגון זה שקיים מצות פו"ר, דיש לדחות כפי שכתבנו, וא"צ לכפול הדברים ופשוט.

פרק ה

אם מותר לעשות ההזרקה מאיש אחר, או לא, ומה האיסור?

(א) עם שכבר בפרק א', הארכתי להסביר חומר האיסור, אפי' מבעלה של האשה עצמה, ומכ"ש ההזרקה מאיש אחר, ומאין צורך לכפול הדברים עוד הפעם, בכל זאת, לא אמנע עצמי, מלהשתעשע קצת, בדברי המחברים שהביא כת"ר, שדיברו בזה.

(ב) הוכיח כת"ר מהגהות הסמ"ק הנ"ל, דאין כאן ביאת איסור וכו' וא"כ קבלת ש"ז של אחר לבד, בלא מעשה ביאה אינה בכלל ערוה, ומה מאוד אני תמה על ראייה זו, דהרי בדברי הגהות הסמ"ק, נאמר במפורש, באזהרה חמורה, בלשון זה, האשה מוזהרת שאל תשכב על סדין ששכב עליהן איש אחר פן תתעבר מש"ז של אחר, גזירה שמא ישא אחותו מאביו, ע"כ, הרי אפי' על סדין ששכב עליו איש אחר אוסר, משום גזירה שמא ישא אחותו מאביו, וא"כ מכ"ש בלהזרים לכתחילה, זרע מאיש אחר, דודאי דאוסר, כי אף דאינו בכלל ערוה, הלא איתיה באיסור, וא"כ איך כת"ר לומד מזה להתיר להזרים בלכתחילה, שהוא עיקר ספיקו, גם מה שהביא מבני אהובה דהוכיח מגמ' חגיגה ט"ו דבתולה שעברה כשרה לכה"ג, שם בשעיברה ר"ל במקרה שקרה כך, שלא במתכוין, אך לעשות כן בלכתחילה מי זאת אמר ותהי להתיר, לפי"ה אין עוד כל ראייה ממה שהביא עוד מס' אחרים, דכולם הם המדברים לענין דיעבד אם יש לאסור אשה על בעלה משום זה, אך אין שום מקום ללמוד מזה גם בלכתחילה, והאריכות בזה הוא אך למותר.

(ג) לעצם הדבר אם האיסור הוא מן התורה או מדרבנן, הביא כת"ר דעות חלוקות בזה, ולפע"ד לפי מה שהסברנו בדברינו למעלה בפרק א' נראה דנ"ד יש בו איסור גם מן התורה, ואינו ענין למ"ש בהגהות הסמ"ק בשוכבת על כר ששכב עליו איש, ששם אין כאן מעשה איסור לא לכתחילה ולא דיעבד, דהאיש השוכב, והאשה השוכבת, לתומם הם, לא כן בני"ד שהוא עושה מעשה זמרי בלכתחילה, אם שאינו מעשה זמרי ממש, כיון שלא מוריעו כדרך כל הארץ שהתירה תורה, לפי

מה שקבע מלכו של עולם, הרי זה בבחי' עובר על התורה, מלבד התקלות והמכשולים והחרבן וההרס בטהרת משפחות ישראל, שבחר בנו הקב"ה כעם סגולה ועם קדוש.

פרק ו

האם האשה נאסרת על בעלה?

(א) הביא בזה דברי המש"ל ז"ל שלמד מהגהות הסמ"ק שכ' מכיון שאין כאן ביאת איסור הולד כשר לגמרי, ומזה רצה ללמוד גם בנ"ד שאין כאן ביאת איסור ואינה נאסרת על בעלה, לפע"ד, אין ללמוד כלל מההיא דהגהות הסמ"ק לנ"ד, שהרי גם בביאת איסור מצינו חילוק בין אונס לרצון, חוץ לכהן דאפי' באונס נאסרת לבעלה הכהן, ובכן אין שום דמיון מזה שנתעברה באמבטי, לנ"ד, דזה שנתעברה באמבטי, או ששכבה על סדין ששכב עליו איש אחר, הוא בבחי' אונס, דבין האיש בעל הזרע ובין האשה שקיבלה הזרע, מעולם לא התכוונו, לשם זנות ח"ו, ולכך הולד כשר, והאשה לא נאסרת לבעלה, לא כן בנ"ד, שהזרע מאיש אחר היה במתכוין לשם זה, והאשה קיבלה את הזרע ג"כ, בכוונה לשם הולדה, ובפרט לפי מה שהסברנו חומר האיסור, אפשר דגם נאסרת לבעלה, משום זה, והרי זה בכלל לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה, וז"א דנתינת הזרע מאיש אחר לאשה זרה אשת עמיתך, הוא מטמאה, ועיקר הקפידא בזה, הוא ענין הטמאה, של האשה שנטמאת ע"י זרע אחר שאינו מבעלה, כשהוא ברצון ובכוונה, ולכן אף דלא היה בדרך שכיבה ממש, הרי גוף הזרע עצמו שניתן בה מאיש אחר, מטמאה, וכל שנטמאה משום זה, הרי היא נאסרת לבעלה.

פרק ז

מה דין הולד הנולד מזרע אחר, אם יש בו חשש ממזרות?

(א) לפי"מ שהעלינו בפרק הקודם, דכיון שהוא בכוונה וברצון נאסרת לבעלה, הרי מזה ימשך שגם הולד הרי הוא בבחי' ממזר, דתי' "ממזר" משמעה הברור, הוא מום זר, וז"א שהוא נולד מזרע זר, שאינו מבעלה, ולכן כל שהאשה נטמאת ממנו, מסיבת שהוא זרע זר, הרי חל על הולד יחס מום זר, ורק אם יש כאן ענין של רוב בעילות אחרי הבעל, אין לייחסו, ביחס ממזר, ודעתי מסכמת לאותם הפוסקים שהביא כת"ר, המייחסים אותו ביחס ממזר, מטוב טעם כל האמור. וה' לא יביא בני ישראל ובנות ישראל לידי כך.

הרב משה ארי' ליב שפירא

הזרעה מלאכותית

ה

מצאה חדשה נתגלתה בזמן האחרון, שהמציאו הרופאים ליצור תריון לאשה שלא באמצעות קירוב האיש אליה ע"י ביאה, אלא ע"י הזרמת זרע האיש בצנצנת ואחר כך מזריק הרופא את הזרע אל תוך רחם האשה והיא מתעברת ויולדת ילד בריא ושלם.

דבר זה עורר בעיות הלכותיות רבות בנוגע להיתר הדבר מפני איסור הוצאת זרע לבטלה, ובנוגע למהותו של הולד אם נקרא בן המתיחס לבעל הזרע ואם קיים מצות פו"ד ע"י כך ואם יש לו דין ממזר אם עשו כן לאשת איש או בן הנדה אם עשו כן לאשה בימי נדתה וכו'.

ובהיות דבר זה חדש לגמרי אשר לא שערום אבותינו לא נתבררה הלכה זו ע"י רבותינו האחרונים ז"ל מבחינה יסודית אחרי שלא נמצא רמז לזה בתלמוד וראשונים בכדי להעמיד הלכה זו על תלה, ואמרתי להעלות על גליון מה שנלע"ד בנדון זה.

הנה דבר האפשרות של מציאות זו שאשה תתעבר שלא ע"י ביאה נמצא בגמ' בחגיגה (יד:) שאלו את בן זומא בתולה שעברה מהו לכהן גדול? מי חיישינן לדשמואל דאמר יכולני לבעול כמה בעילות בלא דם או דילמא דשמואל לא שכיחא, א"ל דשמואל לא שכיחא וחיישינן שמא באמבטי עברה. כמו"כ מובא שבן סירא ה"י בנו של ירמי' הנביא שבתו נתעברה ממנו שרחצה באמבטי שרחץ בה אביו. אמנם המל"מ בפט"ו מה' אישות דחה דבר זה וכו' שאין אפשרות שאשה תתעבר באמבטי והביא ראיו' מתוס' יבמות (נה:) שכ' דאשה אינה ראוי' להתעבר ע"י העראה אלא בגמר ביאה ע"י מירוק הגיד, וא"כ איך אפשר שתתעבר ע"י אמבטי. אמנם מגמ' דחגיגה הנ"ל משמע להדיא שיש חילוק בין העראה לאמבטי דאע"פ שאינה מתעברת ע"י העראה היא מתעברת ע"י אמבטי, שהרי אמרו שם דחיישינן שמא באמבטי עברה ומותרת לכה"ג ולא חיישינן שמא נתעברה ע"י תחלת ביאה אע"ג דזה שכיח דרוב בקיאי' בהטי' בשעת מעשה ודוקא דשמואל לא שכיח כמ"ש שם התוס'. וע"כ צ"ל דלפיכך א"א להתעבר ע"י העראה משום דליכא מירוק הגיד, דאין אשה מתעברת אלא ע"י שכבת זרע שכל גופו מרגיש בה דהוי זרע הראוי' להזריע כדאיתא בנדה (מג.) אבל ע"י אמבטי דאפשר שהי' שם זרע הראוי' להזריע שפיר יכולה להתעבר על ידה, וכמו"כ אין להקשות מהא דאין אשה מתעברת מביאה

ראשונה ומכ"ש שא"א להתעבר שלא ע"י ביאה כלל ואיך חיישין שמא באמבטי עיברה והתירה לכה"ג דהא הר"ן בפ"ק דקדושין כ' דמ"ש בגמ' שאין אשה מתעברת מביאה ראשונה דעל הרוב אינה מתעברת אבל זימנין דמתעברת גם ע"י ביאה ראשונה וה"ה דאפשר להתעבר ע"י אמבטי.

יסוד להלכה זו מצאנו בהגהת סמ"ק מרבנו פרץ הביאו הב"ח ביו"ד סי' קצ"ה, שאלה אמאי אין נשים נדות נזירות לשכב על סדיני בעלה כשם שנוהרות מלשכב על סדיני אנשים אחרים מחשש שמא תתעבר מש"ז שלהם, הלא גם אם תתעבר מבעלה כשהיא נדה הילד פגום וכן הנדה, והשיב שאין איסור בדבר אפי' אם תתעבר מאיש אחר כיון שאין כאן ביאת איסור אלא שצריכה להזהר מאיש אחר משום הבחנה כדקפדינן בהבחנה שמא ישא אחותו מאביו כדאיתא ביבמות עכת"ד. ועל יסוד זה כ' הבית שמואל באה"ע סי' א' סק"י דולד שנוצר מטפה כזו הוי כבנו לכל דבר כיון דיש לגזור שמא ישא אחותו מאביו וכ"כ המל"מ שם, והחלקת מחוקק באה"ע שם מסתפק אם יוצא בפו"ר אם נתעברה באמבטי.

ובימי חורפי אמרתי לתרץ בזה קו' המהרי"ט אלגאזי ז"ל והמנ"ח האריך בזה במצוה א' דאיך יוצא בממזר מצות פו"ר כמ"ש הב"י באה"ע שם בשם הירושלמי דמ"ש במתני' ובנו לכל דבר היינו לקיום מצות פו"ר, והרי הוי מצוה הבאה בעבירה. ואמרתי דכיון דאפשר לקיים מצוה זו ע"י אמבטי א"כ אין המצוה מתקיימת ע"י העבירה וכמ"ש התוס' בסוכה (ל) דכל היכא דאין המצוה מתקיימת רק ע"י העבירה אין זו מצהב"ע, ואע"ג דזהו מציאות רחוקה שתתעבר ע"י אמבטי מ"מ כיון שיש אפשרות כזה הרי אין העבירה באה ע"י הביאה שהיא העבירה.

אמנם בלא"ה נלע"ד דלק"מ דכיון דפשיטא לן דבנו הוא לכל דבר ע"כ קיים מצות פו"ר דמהי מצות פו"ר שיהי' לו בן שיהי' מתיחס אחריו וממילא נתקיים בזה מצות פו"ר אע"ג שהיא באה ע"י עברה.

ובברכי יוסף להגאון חיד"א זצ"ל כ' דמהגהת סמ"ק אינו מוכח שהולד מתיחס אחר בעל הזרע דמ"ש שמא ישא אחותו מאביו לא קאי על זו שנתעברה באמבטי אלא על הא דהבחנה שביבמות דבגורת הבחנה אם בן ט' לראשון או בן ז' לאחרון שפיר יש לגזור שמא ישא אחותו מאביו וכ' שמצא כן על קלף ישן דקאי על הבחנה דיבמות.

וחתני הרב הגאון מו"ה שמעון יוזק שליט"א עורך אוצר הפוסקים הביא ראיה מתוס' יבמות (יב:) ד"ה דאפי' שכ' דמשכחת חמותו ממאנת כשלא בעל כגון שעבירה באמבטי וע"כ לא משכחת שתהי' חמותו אלא כשקידשה אביה מכלל דיש לה אב שיוכל לקדשה והיא ראי' מושכלת, ומ"מ נלע"ד שאין לקבוע הלכה ממשמעות זו שהרי עיקר כוונת התוס' שם אלא למצא עדיפות לבנים יותר מסימנים לר' יהודה דבבנים אינה יכולה למאן אע"פ שלא בעל וזה שפיר משכחת בעלמא

כשעיברה באמבטי כשאינה חמותו ולא הזכירו "חמותו" אלא משום דמיירי התם במתני' בחמותו ממאנת ולא דוקא הוא.

והנה בברכי יוסף שם כ' וז"ל ותו דאף אם אמנם נימא דבנידון זה הוא דאמר שמא ישא אחותו מאביו עדיין אנו צריכין למודעי מאי פסקא דקיים פו"ר כיון דלא כוון משום אקרובי ולא קרב זה אל זה אל האשה כלל והוא יגע לריק באמבטי עכ"ל. כוונתו מבוארת שאין הבן מתיחס לאביו אלא אם נולד ע"י קירוב איש אל אשה כדרך כל הארץ.

ועל יסוד זה אני רוצה לבנות הלכה זו של הזרעה מלאכותית, כיון שבאנו ללמוד הלכה זו ממה שמצינו בתורה שייחסה את הבן אחר אביו וכמו שכתוב בתורה "למשפחותם לבית אבותם" שזה אינו אלא ע"י דרך טבעי של קירוב איש אל האשה אנו צריכים להעמיק ולדון בכל הצדדים ולראות אם באמת דומה היא ההולדה ע"י הזרעה מלאכותית לההולדה בדרך הטבעי שע"ז דברה תורה, ואם לא נמצא פירכא גדולה להרחיק את הנידונים זה מזה כרחוק מזרח ממערב שאע"פ שהזרעת הולד נעשה על ידי ההזרעה בשוה ממש להזרעה טבעית מ"מ אין הם דומים כלל בנוגע לקביעת אבהותו של הולד ולא קרב זה אל זה כלל.

שהרי יש לנו לומר ולהסביר דמה שנתנה תורה זכות זה להבעל שהבן יתייחס אחריו ולא להאשה שהיא משתתפת בשוה ליצירת הולד כמוהו והוא מפני שהאשה אינה אלא כקרקע עולם שהיא מתמסרת אל האיש, והוא זורע ויוצר את הולד ע"י חיבורו ודיבוקו כמ"ש "ודבק באשתו והיו לבשר אחד" וכמו שבקנין שהאיש קונה את אשתו הוא על דרך זה שהאשה מתמסרת ומפקרת עצמה אל האיש שהוא יעשה בה את הקנין הדרוש ועי"ז היא נקנית ונעשית שלו וכמ"ש הר"ן בנדרים (ל) וקנין זה אינו דומה לשאר קנינים שההקנאה נעשית ע"י הקונה והמקנה יחד אבל בקדושין דכתיב כי יקח איש אשה ולא כי תלקח אשה לאיש ללמדנו שכל פעולת הקדושין אינו נעשה אלא ע"י המקדש והאשה אינה אלא שמוסרת עצמה אליו.

ובדוגמא זו ממש הוא ענין הולדת הבנים שהאשה אינה אלא קרקע עולם והיא מתמסרת אל האיש שהוא יוריע אותה וע"י הזרעה שחיבר והקליט את הזרע שלו עם הזרע שלה שע"י זה נגמרה כל כח יצירת הולד זוכה הוא להיות נקרא הזרע על שמו ומתייחס אחריו.

ולפיכך אני אומר ג"כ שבשעת ביאה שאז נעשה ההזרעה ע"י חיבור זרע האיש עם זרע האשה וראוי להוליד כבר קיים ועשה המצוה דפו"ר, וכמו זורע בשבת ששם הזרע בקרקע אע"פ שלא נקלט עוד הזרע באדמה מ"מ כבר חילל את השבת כמו באופה ומבשל בשבת שמיד שנתן את הפת בתנור והחררה על האש

כבר גמר בזה מלאכת האפי' והבישול אע"פ שהגמר נעשה מאיליו וממילא חייב למפרע על תחלת הפעולה ומגלגלין את כל מה שנעשה אח"כ אל הפעולה הראשונה שעשה מקודם כמו"כ בזרע בקרקע אע"פ שלא נקלט הזרע אלא אחר השבת מתחייב על מעשה השבת שעשה ואם לא נקלט הזרע כגון שהוציא הזרע מהקרקע פטור כמו כשרודה הפת מתנור קודם אפי' וכמ"ש בהגהת הרש"ש ז"ל בשבת (עג) (ודלא כהמנחת חינוך במוסך השבת שלא כ"כ ואכמ"ל). כמו"כ בשעת ביאה שהוא מזריע את האשה שתהא ראויה להוליד הוא מקיים מיד מצות פו"ר אלא שאם אח"כ נתקלקל הזרע או שהפילה את הולד ולא הולידה זרע של קיימא מתבטלת המצוה וכמו מי שהיו לו בנים ומתו שלא קיים מצות פו"ר כמ"ש ביבמות (סב) אבל כשהולידה ולד של קיימא הרי זה קיים המצוה למפרע.

ובזה יש ליישב קושיית המנ"ח (במצוה א') שהקשה על התוס' בבא בתרא (יג) ש"י דלכך אין עשה דפו"ר דוחה ל"ת דלא יהי' קדש משום דלא הוי בעידנא דעל הל"ת עובר בשעת העראה והמצוה דפו"ר אינו מקיים אלא בגמר ביאה והק' שהרי המצוה אינו מקיים אלא כשיצא הולד בעולם, ולפמ"ש לק"מ שהוא מקיים את המצוה משעה ראשונה שהיא שעת ביאה כנ"ל.

אמנם כל זה אינו אלא בנולד בדרך טבעי שהאיש זורע זרע שלו שיוצא מגופו ומחבר עם זרע האשה שבזה הוא יוצר את הולד שעתיד להולד, ומה שונה הדבר בהזרעה מלאכותית שאין האיש יוצר כלל את הולד בזרע שלו שהרי כיון שהזרע נפרש ממנו הוי כפירשא בעלמא ואין לו עוד שום שייכות אל הזרע שיהי' מתייחס אליו ולא עדיף מאבר שנפרש מן החי שמשנפרש מהגוף אין לו שום שייכות אליו, וכשמחברים אח"כ הרופאים ע"י המצאה חדשה שהמציאו שאפשר לחבר אבר של אחד לגוף של חברו זכה באבר להיות שלו, וכמו"כ הזרע שנפרש ממנו ואח"כ מזריקו אל תוך רחם האשה אין לזה שום שייכות אל הולד הנוצר מזרע ההוא מפני שלא הוא יצר זרע את הולד, והרי זה דומה כאילו היה אפשר במציאות למצא חומר כזה בעולם שכשזוריקו אותו אל תוך רחם האשה תוכל להוליד ילד, והזרע הנפרש ממנו דומה לאותו החומר שנמצא בעולם, וכמו שאין לומר שאיש שחיברו לו הרופאים אבר של אדם אחר שיתחדש באיש ההוא איזה חלק של אבהות מאביו של בעל האבר שנחתך ממנו, כך אין לומר ג"כ שהנולד ע"י הזרעה מלאכותית מתייחס להיות בנו של בעל הזרע שנפרש ממנו.

ואם באנו ללמוד מבן שכתוב בתורה המתייחס אל האב על בן שנולד מהזרעה מלאכותית, הרי יש לבעל דין לחלוק ולומר שאין הנדון דומה כלל לראי' דמה לנולד בדרך טבעי שהאב מזריע את האשה בגופו בזרע שהוא שלו ע"ז אמרה תורה "וילוד בנים ובנות" תאמר בזרע שכבר נפרש מגופו אע"פ שבאמת הוא נולד ע"י זרע שהיה שלו אבל כיון שכבר נפרש ממנו ולא הוא הזריע את האשה

אין הבן נקרא כלל על שמו ואינו מתיחס כלל אחריו, וממילא אינו מקיים כלל מצות פו"ר ע"י ולד כזה.

ומ"מ אפשר לומר שאע"פ שמצות פו"ר אינו מקיים מ"מ מקיים מצות „לשבת יצרה“, כמו שמצינו בעבד שבא על השפחה שאינו מקיים מצות פו"ר מפני שאין הבן מתייחס אחריו מ"מ מקיים הוא מצות „שבת“ כמ"ש התוס' בב"ב הנ"ל, והוא מפני שהוא הגורם ליצירת הולד, כמו"כ י"ל שגם בעל הזרע מפני שהוא גרם ליצירת הולד מקיים בזה מצות „שבת“ וביחוד לפי ששמעתי מתרצים קו' התוס' היאך כופין את הרב לשחרר ח"ע וחב"ה כדי שיקיים מצות פו"ר הלא אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך, ומתרצים שגם הרב מקיים מצות שבת בזה שגורם שהעבד יוליד אח"כ מכ"ש שי"ל שבעל הזרע מקיים מצות שבת וא"כ לפ"ז בודאי אין בזה משום מוציא זרע לבטלה אם מקיים בזה מצות שבת. מ"מ בודאי עושה בזה שלא כדין במה שמוליד בנים שאינם מתייחסים אחר אביהם ואין השכינה שורה אלא על מיוחסים שבישראל.

הרב אברהם י. ניימרק

בשרות הילוד

יש להסתפק במקום שאין שום ביאה כלל, כגון עיברה באמבטי, או מה שהמציאו הרופאים — והוא דבר מצוי — להכניס במעי אשה זרע מאיש זר, ע"י מזרקים מיוחדים לכך, אם בזה הולד ממזר?

לכאורה הדעת נוטה שאין לך מום זר גדול מזה, אף שאין בזה מעשה עבירה של ג"ע, אם גם אין רוח חכמים נוחה מעצם הדבר (עי' "אוצר הפוסקים" סי' א' ס"ק מ"ב). יש שעושים זאת מצד דבעיא חוטרא לידא ומרא לקבורה כשהבעל עקר, ויש שעושים זאת ע"פ פקודת הרופאים, כגון שהאשה מתנונה וחולה בלא ולד, עכ"פ אין בזה ג"ע. ואף שמדברי הג' רבנו פרץ מובא בברכ"י סי' א', משמע דס"ל שאינו בכלל ממזר, אבל הדעת הישרה נוטה לכאורה בזה לחומרא לצד האומרים דהוה ממזר, ומכלל ספק ממזר לא פלטינן.

ואין לנו להשען אלא על דברי הג' רבנו פרץ שהוא חד מקמאי, שלפי דבריו, אין כאן חשש ממזרות בלי ביאת איסור. וה"שואל ומשיב" מהד"ג ח"ג סי' קל"ב, הרחיק ללכת, דא"א שנתעברה באמבטי מכהן ראוי הבן להיות כה"ג, ומדברי הג' הר"פ הנ"ל דבריו מוכרחין, דאי לא"ה ה"י לחוש משום פגם, ונ"ל סעד ותמך לזה מדבר שאינו מפורש בש"ס, אבל סתמא כמפורש דמי, ובכגון זה — לא ראינו, ראייה היא, דאי לא תימא הכי, א"כ מי שבא על אשתו וגרשה ונתקדשה לאחר תוך שלשה ימים, ונקלט הזרע בהיותה כבר מקודשת לאחר, היעלה על הדעת שהולד יהי' ממזר, או כהן שבא על אשתו וגרשה, ונקלט זרעו לאחר גרושיה, יהי' הבן חלל, או מי שנזרע בטהרה ואח"כ ראתה נדה ונקלט הזרע בימי נדתה, יהי' פגם בן הנדה עליו, אלא ע"כ כיון שאין כאן סרך של ביאה באסור, אין שום פגם בולד.

והנה לפי"ז גם בהפראה מלאכותית מזרע אחר, אין חשש ממזרות, רק שיהי' ידוע מי הוא בעל הזרע, אם הוא בעצמו אינו ממזר, ובכלל הכרחיות היא הידיעה מי הוא, כדי שהנולד ידע את קרוביו ואח לא ישא אחותו וזה מדין הבחנה, מלבד מה שבאמת כיון שמתייחס אחרי בעל הזרע הוא כבנו לכל דבר, לכל זכויות וחובות של אב לבנו ולבתו, וכן חובות הבנים לאבותם יש גם בהם, א"כ צריכים לדעת ולשמור כ"א על חיובו ועל זכותו.

אך דרך ההפראה מזרע הבעל, כשהם בעצמם ראויים להולדה, רק שאין לו כח גברא, ואינו יורח כחץ, ובוה באה לעזרתו ההורקה המלאכותית, ובוה לכאורה

אין כל פקפוק, אך גם בזה נראה לכאורה להעיר ספק חדש להלכה, וכמובן זה נוגע גם להפראה הקודמת, והוא בזה: בבעית הגמ' חגיגה י"ד, בתולה שעיברה מהו כו', יש כפי' הר"ח (בדפוס הוא בדף ט"ז) פי' חדש נפלא שיאיר גם נ"ד באור חדש וא"א לעבור עליו, כי מלבד מה שהר"ח הוא קדמון שבקדמונים וכל דבריו דברי קבלה פירושו בזה קילורין לעינים, ועי' תוד"ה בתולה שעיברה, כמה נדחקו מאד בבאור הדבר, ועי' רש"י שבת קנ"א ד"ה ושמואל אמר כו', שנדחק לפרש, וחיישינן שמא באמבטי לקולא שלא כרגיל בש"ס, ולפי פי' הר"ח הנ"ל פשוט וישר, כי הוא מפרש דבעיא לענין טומאת לידה, ובודאי ה"ה לענין ימי טוהר, ודעתו כי עיברה באמבטי אין אני קורא בה אשה כי תזריע, כי זה מעשה נסים הוא, וספיקא דגמ' הוא, אם חיישינן לדשמואל, או לעיברה באמבטי, דכל צד יש לו חומרא וקולא לענין טומאת לידה ולענין ימי טוהר, ובעית הגמ' לא איפשטא במה תולין, אבל זה ברור שעיברה באמבטי אין לה דין אשה כי תזריע לענין טומאת לידה ולענין ימי טוהר.

ולענ"ד נ"ל להוסיף ע"ז עוד דין הנולד לענין מילה, דאין מילתו בשמיני, ואין מילתו דוחה שבת כד"א (שבת קל"ה), שכל שאין אמו טמאה לידה, אינו נימול לשמונה, ולכאורה הדעת נוטה דעיברה ע"י הפראה מלאכותית כעיברה באמבטי דמי, ולא נהגא בה טומאת לידה ולא ימי טוהר, וכן הבן אינו נימול לשמונה, ואין מילתו דוחה שבת, אך יש להסתפק, אולי רק עיברה באמבטי אינה בכלל אשה כי תזריע, דהוה מעשה ניסים, כיון שבטבע הדברים הפראה צריכה להיות בכח וכשאינו יורה כחץ אינו מזריע, ועיברה באמבטי נתעברה בלי שום כח דוחה, אבל הפראה מלאכותית שהיא בכח אנושי ויורה כחץ, אולי הוא בכלל אשה כי תזריע, או אולי כיון שאינו בדרך כל הארץ אינו בכלל אשה כי תזריע, והנלע"ד דאינו יוצא מכלל ספק, ולדינא נוהגת בטומאת לידה מספק ואין לה ימי טוהר מספק, אינו נימול רק לשמונה מספק, אבל לענין מילתו בשמיני אם דוחה שבת נ"ל דתליא בפלוגתת הגרע"א בחי' ליו"ד סי' רס"ו ס"ק ה', והדג"מ שם, דבאמת הא דר"א דכל שאין אמו טמאה לידה כו', להלכה בספיקא הוא (עי' רא"ש שם) ובצרוף הספק אם דינו כעיברה באמבטי הוה ס"ס לדחות את השבת, וכפי דעת הגרע"א שם, אין בזה משום דשיל"מ לדחות את המצוה העיקרית בזמנה בשמיני למחרתו.

הרב שלמה זלמן אויערבאך

הזרעה מלאכותית

נדרשתי לאשר שאלוני לחוות דעתי בענין הזרעה מלאכותית, ואף שידעתי שחלק מהדברים שכתבתי הם רק דברי סברא ואין להם בית אב, עכ"ז אין עולה מורא על ראשי כיון שאין אני טועה כלל לחשוב שיסמכו עלי הלכה למעשה בענין חמור זה, וכל דברי הם רק להועיל אם מעט ואם הרבה לגדולי הדור אשר החובה מוטלת עליהם להכריע בהלכה זו, והם ידעו מה לקרב ומה לרחק.

(א)

תנן ביבמות מ"ט ע"א: „איזהו ממזר כל שאר בשר שהוא בלא יבוא דברי ר' עקיבא שמעון התימני אומר כל שחייבין עליו כרת והלכה כדבריו, ומבואר בגמ' דשניהם למדוה מהא דכתיב ולא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו וסמך ליה לא יבא ממזר בקהל ה' אלמא מהני הוי ממזר עיי"ש, וראיתי לגדולי אחרונים שכתבו דלפיכך אין הולד ממזר אא"כ גם היתה יצירתו בעבירה ע"י ביאת איסור דומיא דאזהרת אשת אביו, אבל אשת איש שנתעברה באמבטי מזרע של איש אחר או ע"י הזרעה מלאכותית אין הולד ממזר, אולם לענ"ד אין זה כ"כ פשוט, דבשלמא אם ה' כתוב בתורה שהבא על אשת אביו בניו ממזרים ה' שפיר משמע כדבריהם דבביאת איסור תליא מלתא, אבל כיון שרק מהסמיכות הוא דילפינן ליה יכולין שפיר לומר דלא בא הכתוב אלא לגלות דכל ולד הנוצר מזרע בליל של איש ואשה דלא תפסי בהו קדושין ואשר אם יבוא עליה כדרך כל אדם יתחייב כרת הוא הנקרא ממזר, ומה שתלה הכתוב באיסור ערוה וחומרא דכריתות הוי רק סימן והגדרה לדעת את שיעור גודל המרחק והזרות שבין האיש והאשה העושה אותם לשני מינים מחולקים, וכיון שכן נראה דאף שאין לאסור אשה לבעלה או לקרותה בשם זונה וחללה, אא"כ נבעלה ממש, שאני התם שרק הביאה היא הגורמת לכך, והזרעה מלאכותית לאו כלום היא, משא"כ בנוגע לממזרות דבלא"ה אין הזרע נקלט תיכף עם ביאתו אלא לאחר זמן ויש שהזרע שווה לקלוט ב' או ג' ימים וכיון דפשוט הוא שאם דש באשת איש וזרע באשתו או אפי' הוציא אח"כ הזרע ממנה והכניסו לתוך אשתו ודאי דאין הולד ממזר אע"פ שעקירת הזרע ויצאתו מגופו היתה ע"י ביאת ערוה, והיינו משום דכל זמן שלא נקלט הזרע בגוף האשה שהיא ערוה אצלו לא חייל כלל על הזרע שם ממזרות ומעתה כיון דכל הענין של ממזרות לא חייל תיכף על הזרע אלא לאחר זמן על תחלת העיבור א"כ מנין לנו לומר דבעינן נמי ריעותא זו שהכנסת הזרע תהי' דוקא ע"י איסור.

גם מסתבר שאף לדעת האחרונים הנ"ל מ"מ אשת איש שזינתה וכיבדה אח"כ את ביתה באופן שנסתלק לגמרי מעשה ראשון ושוב חזרה והכניסה את הזרע לתוך רחמה באופן מלאכותי דגם לדידהו הוי ממזר אע"ג שקליטת הזרע וההפרייה שלאח"כ היתה רק מחמת הזרעה מלאכותית ולא ע"י ביאה, הואיל ואיכא הכא תרתי לרעותא חדא שהזרע יצא ממנו ע"י חיוב כרת וגם העיבור הוא מאיש אשר הוא זר אצלה, וכיון שכן מ"ט לא נאמר דלעולם הולכין רק אחר קליטת הזרע, ואם הזרע הוא מאיש כזה אשר האשה אסורה עליו איסור ערוה הוא הנקרא ממזר, ולפי מה שיתבאר בע"ה להלן דמשכחת נמי ממזר בלי שום ביאת איסור, נראה דכמו כן מסתבר דלא תלוי כלל במעשה הביאה אלא כל שהולד נוצר מתערובת של שני מינים האסורים זה לזה באיסור ערוה הוי ממזר, דמהיכ"ת נימא שאם נוצר כדרכו ע"י ביאה כדרך כל אדם הוי שפיר ממזר אף אם הביאה היתה בהיתר ולא עבר כלל על שום אזהרה, ואילו ע"י הזרעה מלאכותית הולד כשר ואין זה מתקבל כלל על הדעת, לענ"ד פשוט טובא דדמיון אהדדי וגם נזדמן לי לראות שכן סובר גם החלקת יואב בחא"ח סי' א' ד"ה וראיתי דנתעברה באמבטי וביאת היתר שקולין נינהו דהא בכלאי בהמה פשוט הוא שלא יסי בן עקביא שאוסר לרכוב על פרידה אין שום חילוק בין אם הפרידה נולדה כדרכה או ע"י הזרעה מלאכותית, כיון דהתם ודאי לאו בביאת איסור תליא מלתא אלא רק בכלאים דתרי מינים תליא מלתא וה"נ גם כאן כל שהולד מורכב משני מינים הוי ממזר, והדברים מובנים יותר עפ"י הכלל הידוע של הרמב"ם ז"ל בפיה"מ פ"ז דסנהדרין ופ"ב מהוריות „ואין להוצאת שכבת זרע בענין חיוב העונשין סרך בשום פנים אלא כיון שהכניס האבר יתחייב“ — „והוצאת הזרע בעריות לענין העונשין אין מוסיף איסורא ולא גורע“, ועיין באור"ש בהשמטות לפ"ה משגגות שכתב מי שבא על ערוה ובתוך ביאתו נתחרט אסור לפרוש הימנה בקשוי אע"ג דבתוך כך יוציא זרע ויוליד ממזר עכ"פ מבואר דבכל ביאת זנות אף אם בא עליה כדרך כל אדם וחייב כרת מ"מ בהוצאת הזרע אינו מוסיף שום איסור, ונמצא שעצם יצירת הממזר דהוי רק מחמת הזרע לית ביה כלל שום איסורא, ולכן כך לי אם בשעה שהזרע יוצא ממנו הוא עסוק אותה שעה באיסור כרת או לא.

ועיין בעונג יו"ט סי' קכ"א שמסתפק בשניהם אנוסים בביאת ערוה אי הוה הולד ממזר, ובתו"ד כתב „דכח ממזרות שבולד תליא בכח האיסור שיש בהאי ביאה, דהרי התוס' ביבמות דף ט' ד"ה והרי הקשו על הא דפשיטא להש"ס בכל דוכתא דלר"ע חייבי לאוין לאו בני חליצה ויבום נינהו ואמאי לימא אתי עשה ודחי ל"ת, וכן בסוגיא דפ"ק דיבמות משמע דאיצטריך קרא דעליה לדחות אחות אשה מיבום דאי לאו קרא הו"א דעשה דוחה ל"ת שיש בה כרת, וע"כ דאין הולד ממזר כשבא ע"י ביאת דחיה עשה לל"ת דאי הוה הולד ממזר אין סברא שיתא הדין שמותר

ליבם ויהא הולד ממזר להרבות ממזרים אלא ודאי כיון דהל"ת נדחה אין הולד ממזר דבהתירא קעביד" עכ"ל, ולענ"ד דבריו תמוהים אטו אשת איש שזינתה להצלת כלל ישראל וכהיא דאסתר לא יהי' הולד ממזר והרי גם נאסרה למרדכי אע"פ שהי' מצוה בלי שום סרך עבירה, ומסתבר דפקוח נפש עדיף טפי מעשה דוחה ל"ת, דהא נפיש רבוותא דס"ל לענין שבת דהותרה אצל סכנת נפשות ולא רק דחויא משא"כ בעשה דוחה ל"ת, ופשוט הוא דלמ"ד עכו"ם הבא על בת ישראל הולד ממזר אף גם בכה"ג הוא ממזר, דהא בלא"ה כתבו התוס' ביבמות ט"ז ע"ב ד"ה קסבר דביאת עכו"ם מיקרי ביאת היתר, וחזינן נמי דלענין חללות באונס מבואר ביבמות נ"ו ע"ב דאין חדוש טפי באונס מברצון אע"ג דהתם רק האשה מתחללת ומאי איכפת לן במה שהיה לרצונו של הבעל, בשלמא שם זונה לא תלוי כלל בבעילה של איסור כמבואר ברמב"ם פ"ח מא"ב ה"ה אבל חללות מסתבר דבכה"ג שפיר תלוי בעבירה וע"כ דגם באונס קרוי עבירה וה"נ לענין ממזרות אף אם שניהם אנוסים, ועיין גם בחכם צבי סי' כ"א שהשיג על חכם שטעה טעות משונה לומר בנשאת במים שאין להם סוף ואח"כ בא בעלה דאין הולד ממזר, וכתב שהם דברי שגגה, ואפילו בשניהם אנוסים הולד ממזר, וזה ברור לתינוקות — דאטו ממזר בקנסא או שגגה או אונס תליא מלתא ודאי לא כן הוא" עכ"ל, אלא שאף גם לדברי העונג יו"ט נראה דכל זה דוקא התם לענין יבום דסו"ס לאו זר הוא אצלה לגבי ביאה זו שהתורה התירה וקירבה גם את הרחוקים [וגם אפשר שצריך אח"כ להוציאה בגט] משא"כ הורעה מלאכותית באשת איש מזרע אחר שלגמרי הוא זר אצלה ואסורין זה לזו באיסור כרת אפשר דגם לדידה יהי' הולד ממזר.

ועיין בשעה"מ פ"ו מיבום שמסתפק "ביבם שיבם את הממזרת ונתעברה מביאה ראשונה אי הולד ממזר כיון דמה"ת רמיא עלי' ליבומי דאתי עשה ודחי ל"ת — ובפרק האומר אמתני' דקתני כל מקום שיש קדושין ואין עבירה הולד הולך אחר הזכר, ופרכינן וכללא הוא והרי גר שנושא ממזרת דיש קדושין ואין עבירה הולד הולך אחר הפגום, ומשנינן מתני' ר"י היא דאמר גר לא ישא ממזרת דיש קדושין ויש עבירה, והשתא אם איתא דיבם שיבם את הממזרת הולד ממזר אכתי תקשי ל' הרי יבם דיש קדושין ואין עבירה והולד הולך אחר הפגום" עכ"ל, ותקשי נמי לדידן הרי בהורעה מלאכותית ליכא כלל עבירה ואפי"ה אמרינן דהולד ממזר, ונראה דלאו מלתא היא דגם מאי דתנן "ויש עבירה" הוי רק סימן בעלמא וגם כאן אילו בא עליה הרי איכא שפיר עבירה, וגם במה שהעיר השעה"מ נראה דכיון שרק ביאה ראשונה הוא דדחי ואינה נעשית כאשתו לכל דבר שפיר קרינן ביה "ויש עבירה" אף שלמעשה העבירה נדחית, וצריכים ע"כ לומר כדברינו שהרי אם ההורעה היא ממזר או לתוך אשה ממזרת ודאי מודו כו"ע דהולד ממזר אע"ג דליכא

כלל שום עבירה וע"כ דמאי דתנן „ויש עבירה“ הוא רק לסימנא בעלמא אבל לא שעצם האיסור גורם לעשות הולד ממזר.

עתה נבאר בע"ה דמוכח מהתוס' דענין ממזרות לא תליא כלל בביאת איסור, דביבמות ט"ז ע"ב ד"ה קסבר הקשו למ"ד עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר וז"ל: „וא"ת בשלמא מעבד הוי ממזר דבעבד איכא לאו אלא מעכו"ם אמאי הוי ממזר ב"ד של שם גזרו ומדאורייתא ביאת היתר היא, וי"ל אע"ג דביאת היתר היא מדאורייתא בצנעא מ"מ כיון דלא תפסי בה קדושין הוי ממזר וכו', אי נמי מעכו"ם לא הוי ממזר אלא מדרבנן וכו' והראשון עיקר“ עכ"ל, הרי להדיא דלא תלוי כלל אם ביאתו לעולם היתה ע"י ביאת איסור או היתר אלא תלוי רק בזה אם הוא בא ממי שקדושין תופסין בה או לא, וכמו כן בהורעה מלאכותית אע"ג דליכא כלל שום ביאה מ"מ כמו דלא מקשינן לאנוסת אביו להצריך דוקא ביאת איסור כך אין להצריך שיצירתו של הולד תהי' דוקא ע"י ביאה כדרך כל אדם ולא ע"י הורעה מלאכותית, דמהיכ"ת נימא שלענין ביאת איסור לא קפדינן שיהא דומיא דאנוסת אביו ורק לענין עצם מעשה הביאה הוא דקפדינן שיהי' דומה להאזהרה של אנוסת אביו, וכדאמרן לעיל דאי לא קפדינן אביאת איסור מסתבר דהענין של ממזרות דומה לפרידה הבאה מכלאי בהמה דאין שום סברא לחלק בין רביעה כדרכה להורעה מלאכותית, ואין לומר דשאני עכו"ם דכיון דלא שייך כלל בתפיסת קדושין לכן גרע טפי והוי שפיר ממזר גם בביאת היתר משא"כ לדידן בממזר הבא מאיסור ערוה כיון דשייכי בתפיסת קדושין לגבי אחריני אפשר דחייבא דכרת לא הוי רק סימן גרידא אלא שעצם האיסור הוא הגורם להטיל על הולד שם ממזר, חדא דכיון שעיקר הילפותא הוא מאנוסת אביו ואי אמרינן דהתם לא הוי ממזר אלא ע"י ביאת איסור ולא בהורעה מלאכותית א"כ מנלן לחדש דע"י ביאת עכו"ם בצינעא דקרי ל"י התוס' ביאת היתר יהא הולד ממזר, [ואף שגם גזירת ב"ד של שם קרי ל"י הגמ' בע"ז ל"ו ע"ב דאורייתא, מ"מ לגבי ממזרות כיון דאין איסורו מפורש בתורה שפיר חשיב ל"י התוס' כביאת היתר], ותו דביבמות מ"ד ע"ב איתא „הכל מודים בעכו"ם ועבד הבא על בת ישראל שהולד ממזר מאן הכל מודים שמעון התימני דאע"ג דאמר אין ממזר מחייבי לאוין ה"מ מחייבי לאוין דתפסי בהו קדושין אבל הכא כיון דלא תפסי בהו קדושין כחייבי כריתות דמי“, והקשו בתוס' דאמאי לא קאמר מאן הכל מודים ר' יהושע דאע"ג דאמר אין ממזר מחייבי כריתות ה"מ כריתות דתפסי בהו קדושין משא"כ הני כחייבי מיתות ב"ד דמי, והוכיחו מזה שגם לר' יהושע אין קדושין תופסין בחייבי כריתות ואפי"ה לא הוי ממזר ולהכי לא מצי למימר דמודה בעכו"ם ועבד עיי"ש, ואם נאמר דכיון דעכו"ם ועבד לא שייכי כלל בקדושין גרע טפי ולפיכך הולד ממזר גם בביאת היתר, א"כ מה טעם לא נוכל לומר כן גם לר' יהושע דדוקא בכה"ג שהאיסור גורם לעשות הולד ממזר הוא

דבעינן דוקא ערוה חמורה שחייבין עלי' מיתת בי"ד משא"כ בעכו"ם ועבד דלא שייכי כלל בקדושין ולא באיסור תליא מלתא הוי שפיר ממזר גם לר' יהושע ומוכח מזה דמאי דלא שייכי כלל בקדושין לא גרע טפי משאר חייבי לאוין וכריתות. ואדרבה מבואר שם בדף מ"ה ע"ב דלהלכה אמרינן איפכא שרק היכא דלדידיה הוא דלא תפסי בה קדושין הא לאחרני תפסי הוא דהוי הולד ממזר עיי"ש. [ועיין ברשב"א מ"ד ע"ב סוד"ה מאן וצ"ע] וכיון שכן א"א לומר שרק בעכו"ם הוא דלא קפדינן אביאת איסור משא"כ בשאר חייבי לאוין וכריתות.

וכיון שכן נראה דאע"ג דאנן לא נקטינן כהך מ"ד וקיי"ל דעכו"ם הבא על בת ישראל אפי' אשת איש הולד כשר, היינו משום דלא דמי לשומרת יבם של אביו וכיון דלא הוי כלל בני הוייה קיל טפי ואין הולד ממזר, אבל לולא זה היינו אומרים שהוא ממזר גם לדידן דבעינן דוקא איסור ערוה וחיוב כרת, ומוכח ודאי מה שגם להלכה הענין של ממזרות לא תליא כלל בביאת איסור, ומה שנזכר איסור ערוה וחיוב כרת הוי רק סימן לדעת אם האיש והאשה זרים הם זה לזו או לא. ואפילו לתירוצ' השני שבתוס' דכיון שביאת עכו"ם לא הוי ביאת איסור אין הולד ממזר מה"ת, היינו משום דכיון שמדאורייתא אינו עובר בלאו אינו נקרא זר אצלה ולפיכך הולד כשר, אבל בהזרעה מלאכותית ובכה"ג שהולד בא ממי שהאשה אסורה עליו איסור ערוה ואם בא עליה חייב כרת אפשר דגם לתירוצ' זה הולד ממזר, אלא שלפי תירוצ' זה אין לנו שום הכרח וכל ההוכחה שלנו היא רק מהתירוצ' הראשון שכתבו בתוס' שהוא עיקר. [עיין בחלקת יעקב סי' כ"ד אות כ"ג שגם הוא הרגיש מדברי התוס' ביבמות]. וגם נראה שהרמב"ם ג"כ סובר כהתירוצ' הראשון שבתוס' שהרי סובר בפ"ב מאיסורי ביאה דגם ביאת עבד ושפחה הוי רק מדרבנן, וכיון שכן דוחק גדול הוא לומר דמ"ש בעכו"ם ועבד הולד ממזר דתרווייהו הוי רק מדרבנן, דבשלמא להתוס' אמרינן דבכל מקום מזכיר עכו"ם אטו עבד וכמו שדרך התנא להזכיר בכל מקום חלוצה אגב גרושה, אבל להרמב"ם ששניהם רק מדרבנן מסתבר דצריכים לומר שיסבור כהתירוצ' הראשון שבתוס'.

והנה מ"ש האחרונים לענין נתעברה באמבטי או בהזרעה מלאכותית שאין הולד ממזר, עיקר יסודם הוא מ"ש הב"ח ביו"ד סי' קצ"ה: «מצאתי בהגהת סמ"ק ישן מהר"ר פרץ שכתב אשה נדה יכולה לשכב אסדיני בעלה ונזהרות מסדינים ששכב עליהם איש אחר פן תתעבר מש"ז של אחר ואמאי אינה חוששת פן תתעבר בנדותה מש"ז של בעלה ויהא הולד בן הנדה, והשיב כיון דאין כאן ביאת איסור הולד כשר לגמרי אפי' תתעבר מש"ז של אחר כי הלא בן סירא כשר היה אלא דמש"ז של איש אחר קפדינן אהבחנה גזירה שמא ישא אחותו מאביו» עכ"ל, והנה זה ודאי דלהלכה אין לסמוך כלל על האגדה מבן סירא שהיא מפקפקת וכמו שהביאו מהתשב"ץ ח"ג סי' רס"ג, אלא כל ההוכחה הוא רק מדברי קדמון הוא רבנו פרץ

ז"ל דסובר הכי להלכה, אולם לפי דבריננו יתכן דהר' פרץ ז"ל סובר כתירוץ השני שבתוס' או יסבור כמו"ש האב"מ בסי' ט"ז דגם בעכו"ם הבא על בת ישראל איכא שפיר עבירת לאו של בתך לא תתן לבנו וכמו שרצו התוס' לומר כן בקדושין ע"ה ד"ה ור' ישמעאל ועיי"ש שסובר כן גם בדעת הרמב"ם משא"כ לפי מ"ש התוס' שהתירוץ הראשון הוא עיקר שפיר נראה דהולד ממזר.

ברם צ"ע לפי המבואר ביבמות מ"ה ע"ב דטעמא דעכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר הוא משום דלא דמי לאשת אב דלא תפסי בה קדושין לדידיה אבל לאחרני תפסי לאפוקי הני דלא תפסי בהו קדושין לא לדידיה ולא לאחרני, ועיי"ש ברשב"א שהק' דמה טעם יש בזה דאדרבה כ"ש דגרע טפי ויש להיות הולד ממזר, ופירש דכיון דלאו בני קדושין נינהו אפי' עבד בשפחה ונכרי בנכרית נמצא דמאי דלאו בני קדושין נינהו הוא משום דלא שייכי כלל בקדושין אבל לא משום חומרא דערוה ולפיכך אין הולד ממזר, וצ"ע דהתינח בבא על הפנויה אבל בבא על אשת איש דאיכא נמי חיוב מיתה מאי איכא למימר, וראיתי בקובץ הערות סי' ל"ז שפירש דבעינן דומיא דאשת אב שרק אותו האיסור הוא המונע את הקדושין מלחול משא"כ בעכו"ם ועבד דבלא"ה לא שייכי בקדושין, ולפי דבריננו אכתי תקשי דסו"ס הריחוק שבין האיש והאשה הוא עוד יותר גדול משאר אשת איש כיון דהכא איכא תרי טעמי למניעת הקדושין חדא שהיא אשת איש וגם מפני שהוא עכו"ם. אבל אם נאמר שרק איסור ביאה הוא הגורם שיהי' הולד ממזר יכולים לדחוק ולומר דבעינן דוקא איסור כזה אשר רק הוא מונע את הקדושין אולם לפי דבריננו שהאיסור הוי רק סימן וגילוי מלתא קשה טובא להבין דברי הגמ'.

ולכן רחש לבי לומר דמ"ש בתוס' דאע"ג דהוי ביאת היתר אפי"ה הולד ממזר היינו דווקא לר' עקיבא כיון דלהדיא תנן בדף ס"ט ע"ב דעכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר ומוקמינן לה כוותיה ולכן אליבא דידה צריכים שפיר לומר חדוש זה דכל הענין של תפיסת קדושין הוי רק סימן וגילוי מלתא לדעת שהם ב' מינים ולא תליא כלל בביאת איסור, משא"כ לדידן דבעינן נמי איסור ערוה שפיר אמרינן שרק בביאת איסור תליא מלתא, וכיון שכן נוכל שוב לומר דרק לר"ע הוא דהוה ממזר בהזרעה מלאכותית ולא לדידן, אולם לא מסתבר כלל לחדש דר"ע ורבנן פליגי נמי בהא, והרי לא מצינן דפליגי אלא אי בעינן דוקא חיוב כרת או כל שהוא בלא יבוא ובתפיסת קדושין תליא מלתא, אבל מנלן לחדש גם פלוגתא זו דלר"ע אף בהזרעה מלאכותית הולד ממזר ואילו לרבנן לא הוי ממזר אא"כ גם נוצר הולד מביאת איסור ערוה שחייבין עלי' כרת, ותו דביבמות מ"ד ע"ב סובר ר' יוחנן שגם לר"ש התימני עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר. [גם נלענ"ד שמדברי הגמ' שם מוכח נמי כדבריננו שהחיוב כרת הוי רק סימן בעלמא אף אם נאמר דביאת עכו"ם מיקרי נמי ביאת איסור, דבשלמא אם נאמר שהאיסור

הוי רק סימן בעלמא לדעת את גודל המרחק שבין האיש והאשה, יכולים שפיר לומר דעכו"ם ועבד נמי זרים הם זה לזו כיון דלא תפסי בהו קדושין ודמיא שפיר לאשת אב כמו"ש שם בדף מ"ה ע"ב, אבל אם נאמר שרק האיסור הוא הגורם איך אפשר להשוותן לאשת אב דאית ב' תרתי לרעותא דחוץ ממה דלא תפסי בה קדושין איכא נמי איסור חמור של כרת או מיתת בי"ד משא"כ בעכו"ם ועבד, אולם לדברינו נחא, ובפרט שגם אם לא נאמר כדברינו עדיין אין דברי הרשב"א מובנים לענ"ד כראוי, דסו"ס חוץ ממה שהוא עכו"ם הרי איכא נמי הך ריעותא שהיא אשת איש ומ"ט הולד כשר, וגם צ"ע להפני' בגטין מ"ג ע"א שכתב דמאי דלא תפסי קדושין באשת איש הוא מפני שהיא קנויה לבעל ואין לה יד לקבלת קדושין ולאו בחיוב כרת תליא מלתא, דלפי"ז נמצא שגם אשת איש לא דמיא לאשת אב ואפי"ה הולד ממזר, ולכן יותר נלענ"ד לומר דמה שאין עושה ממזרות אלא מי שהוא בר קדושין היינו דכיון שאשה אחרת יכול לקדש ורק מזו התורה הרחיקתו או חזינן שפיר שהתורה עשתה את אלה השנים כב' מינים מחולקים. משא"כ במי שאינו שייך כלל בקדושין ואינו רחוק מאשה זו יותר מאחרות שפיר אמרינן דמי שאינו יכול להיות קרוב אינו נקרא גם בשם רחוק ואין הולד ממזר, [עדיין צ"ע קצת בבאור דברי ר"ת ביבמות מ"ט ע"ב לענין יבמה לשוק], או כהריב"א שפירש שם בכוונת הגמ': «דכיון דאין קדושין תופסין להם בשום מקום אין הולד נגרר אחריהם כלל ונגרר כולו אחר אמו וכאילו הוא ישראל גמור». וכיון שכן הננו נשארים במה שכתבנו דלתירוץ הראשון שבתוס' אית לן ודאי למימר דמדרי' עקיבא נשמע גם לרבנן שהענין של ממזרות לא תלוי כלל בביאת איסור, ואפילו בלא שום ביאה כלל וכגון שנתעברה א"א באמבטי או ע"י הזרעה מלאכותית מורע של איש אחר כיון שיצירת הולד הוא מאיש ואשה שהתורה עשאן כשני מינים נקרא ממזר.

כן ראיתי בקובץ הערות להגאון ר"א וסרמן הי"ד שכתב בס' ג' אות ו' ביבם שבא על יבמתו בלא עדים להסוברים דלא נתקיימה בכך מצות יבום דאם נתעברה מביאה זו הולד ממזר אע"ג דלא מחויב כלל בכרת על ביאה זו, וכתב נמי דהיינו דאמר אבא שאול קרוב בעיני להיות הולד ממזר אע"ג שגם לדידיה אין איסור בביאה זו, ועיי"ש שמבאר דאין הכרת בעצמו גורם להיות הולד ממזר אלא סיבת הכרת היא הגורמת לכך, וביבמה הזקוקה ליבם אף שהאיסור בפועל הותר וליכא כרת גם בכה"ג דלא קעביד מצוה, מ"מ סיבת האיסור של אשת אח עדיין יש ואף שאיננה ערוה לאיסור כרת מ"מ היא ערוה לענין תפיסת קדושין ולפיכך הולד ממזר, הרי להדיא שהוא ז"ל סובר נמי כדברינו, ועוד הרחיק לכת לומר דגם בכה"ג שהביאה היא ממש בהיתר גמור אפי"ה הולד ממזר, אולם לענ"ד נראה איפכא דאפי' אם נאמר שהבא על יבמתו שלא בעדים כיון דלא קנאה חייב נמי כרת

משום דלגבי ביאה זו לא פקע כלל איסורא דאשת אח, מ"מ א"א לומר דחשיבה ערוה לגביה כיון שיכול עכ"פ לבוא עליה וליקח אותה לאשה ע"י יבום ולא זו הוא אצלה ואין זה דומה כלל לאשת אב, ובפרט שכנים הם הדברים דאפי' בביאה דלית בה מצות יבום ג"כ ליכא כרת כמו"ש התוס' בר"פ החולץ ל"ה ע"ב מהא דתנן ביבם קטן שבא על יבמה גדולה שתגדלנו אע"ג דלשיטת התוס' בקדושין י"ט ע"א אינו קונה כלל מה"ת, ולכך גלענ"ד דהבא על יבמתו כשהוא שכור או ישן אע"ג שלא קנאה או אפי' פירש להדיא בשעת ביאה שכוונתו רק לזנות ולא לשם קנין (עיין בתשו' רע"א סי' רכ"א רכ"ב) אפי"ה אין הולד ממזר, וכמו שאינו עושה אותה לזונה ואינה מתחללת בביאה זו כיון דתנן שתגדלנו אפי' אם היא כהנת, כמו כן אין הולד ממזר.

ומסופקני לדעת הסוברים שסומא פטור מכל המצות גם מלאוין איך יהי' הדין בבא על אחותו ושניהם סומין מי אמרינן דכיון שמותרת לו לאו זר הוא אצלה ואין הולד ממזר, או אפשר דכיון שלגבי כל העולם חוינן דהתורה עשאן לב' מינים לכן אע"ג דסומא מותר בהרכבה זו, מ"מ גם הכי חשיבי כב' מינים מחולקים והולד ממזר אפי' אם שניהם סומין, ומיהו בשניהם חרשין או שוטיין לא מסתפקנא משום דהוי שפיר ביאת איסור אלא שפטורין מפני שאין להם דעת וחשיבי כאנוסין [אלא שהפרמ"ג בפתיחה כוללת לאר"ח ח"ב או"ז מסתפק דדלמא חרש חשיב כעכו"ם דלא שייך כלל בקדושין ואם בא על אשת איש לא יהי' הולד ממזר], וכמו כן נראה במי שאחותו נתעברה בין נשוי דפשיטא ל'י' לבע"ס המקנה בפ"ב דקדושין דאם הוכרו ולבסוף נתערגו הרי היא מתבטלת מה"ת (ראה בשערי יושר שער ג' פכ"ב) ולפי הכלל דבביטול ע"י תערובת נהפך האיסור להיתר נמצא דאף אם הוכרה אח"כ שהיא אחותו מ"מ הולדות שנולדו לפני זה אפשר שהם כשרים כיון דרק מכאן ולהבא נאסרת ולא למפרע וכמו שפטור מחטאת כך אין הולד ממזר, אך אם נאמר כדברינו שהחיוב כרת הוא רק אות וסימן לדעת שהם ב' מינים אפשר דאף בכה"ג הבנים ממזרים ויש פנים לכאן ולכאן, וכמו כן נראה לענין משמש באבר מת שלפ"ד רופאי זמננו נשתנה הטבע ואפשר להתעבר גם מביאת שחוף, דלפי דברינו נראה דאע"ג שהמשמש מת בעריות פטור אפי"ה הולד ממזר, אך אם נאמר דבהורעה מלאכותית הולד כשר, נראה דגם כאן הולד כשר וצ"ע.

וחוינן נמי במל"מ פט"ו מאישות ה"ד שכתב דא"א לאשה להתעבר ע"י אמבטי כיון דמבואר שגם העראה ממעטינן בשפחה חרופה משום דכתיב שכבת זרע ואין אשה מתעברת מהעראה עיי"ש, אולם פשוט הוא וכן כתב הערוך לנר ביבמות י"ב והחזו"א באבה"ע סוף סי' ס"ב דאף שיכולין שפיר להתעבר בצד רחוק גם מהעראה גרידא, אפי"ה אין זה קרוי עיבור ע"י שכיבה כדרך כל אדם אלא מה שהזרע נקלט בה אח"כ דומה לקליטת זרע מאמבטי ולכן אין אותה השכיבה

קרויה בשם שכבת זרע, ומעתה אם נאמר דבהזרעה מלאכותית אין הולד ממזר מסתבר דכמו כן אם נתעברה ע"י העראה אע"ג שחייב על ביאתו כרת מ"מ במה שמוציא זרעו לאותו מקום והיא מתעברת אח"כ ממנו לא הוי כלל מחמת ביאתו אלא חשיב כנתעברה באמבטי [והרי זה דומה למשמש בנרתיק או דש מבפנים וזורר בחוץ שאף אם יקח אח"כ את הזרע ויכניסנו לתוך רחמה חשיב נמי כהזרעה מלאכותית אע"פ שהזרע יצא ממנו תחלה באיסור כרת] ואין זה מתקבל כלל על הדעת, וכמו"כ נלענ"ד דמי שבא על ערוה דרך שפופרת תחובה באותו מקום דאף אם נאמר דבכה"ג שאין הבשר מורגש כלל ולא היו כלל לבשר אחד קיל טפי מביא עליה דרך סדין (ראה אחיעזר ח"ג סי' כ"ד) וליכא כרת, אפי"ה נראה דהולד הנוצר מהרכבה זרה זו הוי שפיר ממזר.

ואף שיודע אני דמכח קושיות ופירוקים א"א לברר הלכה חמורה זו, מ"מ כל כוונתי רק לומר דלדעת התוס' קרוב לודאי שהולד ממזר וממילא א"א לסמוך לקולא על דברי הר"ר פרץ ז"ל, ועל רוב הראיות שראיתי בספרים להוכיח מהש"ס שלא נתנו ציור זה של נתעברה באמבטי, נראה פשוט שלא רצו להזכירו מפני שאינו שכיח כלל, עד כדי כך שהר"ח במס' חגיגה ט"ז ע"א קרי ליה "מעשה נסים" ואין מזכירין מעשה נסים, אך מסתפקנא לפי מה שהר"ח סובר שם דבנתעברה באמבטי אינה טמאה לידה מפני שאין אני קורא בה אשה כי תזריע, דלפי"ו בן הולד ע"י הזרעה מלאכותית לא יהא נמול לשמונה בשבת, דהא ביוצא דופן מספקינן בגמ' שבת קל"ה דלמא כל שאין אמו טמאה לידה אין נמול לשמונה וקיי"ל להלכה ביר"ד סי' רס"ו סעיף י' דלא מהלינן ליה בשבת, ומעתה אם נאמר שעיקר טעמו הוא משום דהו"ל מעשה נסים אין זה שייך כלל להזרעה מלאכותית שהוא דבר טבעי ולא הוי כלל בגדר נס, אך בעניי אין אני מבין יפה דמהיכ"ת נימא דמכח זה שאינו מצוי כלל והוא קרוב לנס שלא תהא אמו טמאה לידה, ולכן יותר מסתבר לומר דעיקר טעמו של הר"ח — שכל דבריו דברי קבלה — הוא משום דכל שהאשה אינה מסייעת להזרעת הבעל אין אני קורא בה אשה כי תזריע וגם מפני שאין זה דרך הזרעים, וכיון שכן הרי גם בהזרעה מלאכותית אין האשה מסייעת להזרעתו וגם לא הוי כדרך הזרעים, ואפשר דלא מהלינן ליה בשבת וצ"ע.

(ב)

לפי מה שכתבנו דהענין של ממזרות לא תלוי כלל בביאת איסור אלא בזה שהולד מורכב ונוצר משני גופים מחולקים דלא תפסי בהו קדושין ואסורה עליו משום ערוה, יש לחקור במי שהזריק זרע לתוך אשה שהיא איש אבל עד שהזרע נקלט מת בעלה והרי היא פנויה, מי אזלינן בתר תחלת ההזרעה שהיתה אשת איש והולד ממזר, או אפשר דכמו שבזרעים ובעץ השדה לענין ערלה וכדומה [רק לגבי מעשה הזרע לענין שבת וכלאים הוא דסגי בזריעה בלבד] הולכין רק

אחר שעת הקליטה ולא אחר תחלת הוריעה והנטיעה, כך נאמר ג"כ בורע האדם דכל זמן שהורע לא נקלט כמאן דמנח בכדא דמי וצריכים לילך רק אחר שעת הקליטה. וקל וחומר הוא מזרעים שהוריעה היא ממש במקום הקליטה ולא מחוסר כלל שום הולכה, ואילו בנ"ד הורע נופל קצת יותר רחוק ממקום שהשמש דש היינו סמוך לצואר הרהם, ואין הקליטה מתחלת אלא לאחר שהורע נכנס לצנור המוביל מהרהם לשחלה — מקום שהביצים של האשה נוצרות שם — וכיון שכן מ"ט לא נאמר דכל הזמן שלפני הקליטה כמאן דשדיין בכדא דמי.

והנה בנו"ב בחאה"ע סי' ס"ט הביא קושיא חמורה דאיך אשה מתיבמת תיכף אחרי ג' חדשים מיום המיתה דלמא לא נקלט זרע עד יום ג' ועדיין לא שלמו ג' חדשים שלמים מזמן עיבורה ונמצא פוגע בספק אשת אח זה' לו להמתין עוד ג' ימים שרק אז ניכר עובריה [ועיין בתשו' רע"א סי' פ"ט וצ' שהביא מבעל חו"ד די"ל שרוב הנקלטים קלטי ביום אחד, אולם הרע"א שם וכן בדוח"ד ליבמות מ"א ע"א השיג עליו והוכיח נגד זה מהתוס' והרשב"א, וכן כתב נמי הסדרי טהרה בסי' קצ"ו ס"ק מ"ז ועיין גם בשו"מ ח"ג סי' קמ"ט] והעלה משום כך חדוש גדול דכיון שלא קלטה הורע קודם מיתת בעלה אף שקלטה אחר מיתה ובנו הוא לכל דבר, מ"מ לענין יבום כבר קרינן ביה ובן אין לו בשעת מיתה ובת יבום היא אף אם תלד אח"כ בן, ומעתה כיון דהאי גאון ז"ל סובר כן גבי יבום דאע"ג דכתיב אין לו ודרשינן עיין עליו אפי"ה אמרינן דכל זמן שהורע לא נקלט לאו כלום הוא, מסתבר דה"ה נמי בנד"ד צריכים לילך רק אחר שעת הקליטה ולא אחר שעת הכנסת הורע לתוך הרהם, ולא סברא הוא כלל לומר דאף שהקליטה הוא העיקר אפי"ה היא נגדרת אחר המצב שהי' בתחלת ההורעה.

ואם כנים אנו בזה צ"ע טובא דלפי"ז גם בביאה ממש מי שבא על אשת איש ולפני שהורע נקלט מת בעלה או נתגרשה [לדעת רופאי זמננו אי אפשר כלל שהקליטה תתחיל תוך שעה אחת מהביאה] יהי' הולד כשר, שהרי איסור ביאה בלבד אינו יכול עדיין להטיל על הולד שם ממזר, וכן להיפך מי שבא על הפנויה ולפני הקליטה נתקדשה צריך להיות הולד ממזר לפי דברינו שגם בהזרעה מלאכותית הולד ממזר, וכיון שאם חזר והוציא ממנה את הורע ושוב חזר והכניסו שנית ע"י מזרק לאחר שנתקדשה הרי לפי"ד הולד ממזר כיון דבקליטת הורע תליא מלתא ולא בביאה וה"נ גם כאן, אולם הנו"ב עצמו כתב על דבריו שהוא דבר חדש שלא נמצא בשום פוסק, ומעולם לא שמענו שאם בא על אשתו שעה אחת לפני מותו שתתחייב אח"כ לחלוץ מספק אף אם נתעברה וילדה בן וכן הקשיתי לפי מה שהביא הברכ"י בחאה"ע סי' א' אות ט"ו פסק מאחד הראשונים הרב ר' שלמה מלונדון ז"ל "אין אשה יכולה לרחוץ ביום טבילתה במרחץ שרחץ בו בעלה שמת תתעבר ויהי' הולד בן הנדה", דלפי מה שסובר שגם בלי ביאת איסור

לבן נדה יחשב [פשוט הוא דגם לדידיה רק פגמא איכא אבל איסור נדה ליכא] א"כ באשה שנתעברה סמוך לוסתה האם נוכל להעלות על דעתנו שהולד יחשב לספק בן הנדה, והרי איכא חד מ"ד דסובר שאין אשה מתעברת אלא סמוך לוסתה ואפי"ה אף גם מדרבנן מותר לבוא עלי' יום לפני הוסת אע"פ שלפעמים שוהה הזרע לקלוט ב' או ג' ימים והיא תתעבר בתוך נדותה, ולכן נראה דלא מיבעיא במי שבא על אשתו כדרך כל אדם ודאי אמרינן דמיד כשהכניס זרעו לתוך גוף האשה ולא מחוסר עוד שום מעשה בידי אדם דכהתחלת הריון יחשב, ואף אם הקליטה היתה רק לאחר כמה ימים מ"מ הולכין רק אחר שעת הביאה בין לחומרא ובין לקולא, אלא אפי' בנתעברה באמבטי או בהזרעה מלאכותית ג"כ נראה דאזלינן רק אחר הזמן שהזרע נכנס לתוך גופה כיון שהקליטה כבר תבוא ממילא בלי שום מעשה, ומה שהקשינו דמ"ש מזרעים ונטיעות שעד הקליטה כמאן דשריין בכדא, אפשר דכיון שהוא יותר סמוי מן העין ואין יד האדם שולטת בו כל כך הרי זה חשיב טפי כנגמר ולפיכך הולכין רק אחר הביאה או אחר תחלת ההזרעה.

ומ"מ נראה במי שהוציא את זרעו לתוך כלי ומת בלא בנים לפני שהכניסו את הזרע לתוך רחם האשה, דאע"ג שנתעברה אח"כ וילדה ולד של קיימא אפי"ה חייבת ביבום, משום דאף שהולד מתיחס אחריו והוא בנו לכל דבר מ"מ כיון דבשעה שמת בעלה עדיין מחוסר מעשה של הכנסת הזרע לגופה מיד כבר חל עלי' חובת יבום, ואף שלענין ירושה שפיר נקרא יורש, היינו מפני שדין ירושה לא תלוי דוקא בשעת מיתה ויכול שפיר להול עליו שם יורש גם זמן רב לאחר מיתת המוריש, כמו למ"ד שאין זכיה לעובר אפי' בירושה דממילא דאפי"ה שפיר חייל עליו שם יורש גם לאחר מיתת האב כמבואר בר"פ מי שמת משא"כ ביבום, [גם זה פשוט וברור וא"צ לפנים דע"י הזרעה מלאכותית ליכא הקמת שם ולא מתקיים כלל מצות יבום, ורק בביאה תליא מלתא כדכתיב יבוא עליה ואפי' בביאה שאינה ראויה להתעבר ג"כ איכא מצות יבום כמבואר ביבמות כ' ע"א עיי"ש בתוד"ה יבוא] וכמו כן נראה באשה שיש לה טבעת בתוך הרחם המונע את ההריון דאם זינתה כשהיא אשת איש ונתגרשה או מת בעלה ואח"כ הוציאה את הטבעת ונתעברה דאפשר שאין הולד ממזר, כיון דמעיקרא כשבא עליה לא הי' הזרע ראוי לקליטה ורק הסרת הטבעת היא שגרמה לכך לכן אף שהזרע יצא ממנו ע"י ביאת איסור אפי"ה אפשר דאין הולד ממזר כיון דכל זמן שהיתה אשת איש לא הי' הזרע ראוי לקליטה וכמאן דמנח בכדא דמי אלא שגם זה אין נלענ"ד לומר שהסרת הטבעת הוא עיקר כיון שרק מסיר את המונע ואין עושין כלל שום מעשה בגוף הזרע, והדבר צריך תלמוד.

ודאיתנין להכא נראה לבאר מה שנסתפקו גדולי עולם לענין אשה שנתעברה באמבטי אם הולד מתיחס אחר בעל הזרע או לא, ולכאורה אין דבריהם מובנים

דמהיכ"ת נאמר חדוש זה שגם לענין יחס רק בביאה תליא מלתא, הרי לענין הרבעת בהמה למ"ד חוששין לזרע האב, או בכלאים שאביו בהמה ואמו חיה לענין איסור חלב, הלא פשוט הוא דאין שום טעם וסברא לחלק בין נתעברה כדרכה או ע"י הזרעה מלאכותית כיון שבמציאות הוא מורכב משניהם, וא"כ מהיכ"ת גימא דלענין יחס בעינן דוקא שיבוא עליה כדרך כל אדם, אולם לדברינו שהבא על אשת איש ונתגרשה לפני קליטת הזרע אפי"ה הולד ממזר משום דמיד כשפלט הזרע ממנו ונכנס לתוך האשה ה"ז חשיב כתחלת הריון אף אם יודעים ודאי ששהה הזרע לקלוט כמה ימים, יתכן גם לומר דדוקא ע"י ביאה כיון שתיכף עם פליטת הזרע ה"ז חשיב כתחלת הריון לכן הבן מתחיל שפיר להתיחס תיכף אחריו, משא"כ בנתעברה באמבטי או ע"י הזרעה מלאכותית כיון דמה שהזרע יצא ממנו ונמצא באמבטי או במזרק א"א כלל לחושבו כתחלת הריון, אפשר דכל שאין היחס מתחיל תיכף שוב אינו חוזר ומתחיל ואמרינן כיון דפסקה פסקה ורואין אותו כמי שיש לו רק אם ולא אב [גם יתכן שלפי דבריהם יש להסתפק דאולי מה שהבן מתיחס רק אחר אביו הוא משום דמיד כשהאב עשה מעשה והזריע רואין אותו כאילו הוא עשה את כל הולד ומתיחס רק אחריו, משא"כ בכה"ג שעדיין מחוסר מעשה של הכנסת הזרע אפשר שהאב והאם שניהם שוין והבן מתיחס לשניהם ואם האב כהן והאם ישראלית יהי' הבן חצי כהן וחצי ישראל] ואע"ג שאם מת וחזר וחי עפ"י נס מסתבר דלא נפסק היחס, שאני התם שכבר נתחס תחלה והוא רק חוזר לקדמותו משא"כ הכא שהוא דחוי מעיקרא.

ואי אמרינן הכי נראה דכמו כן אין הולד ממזר אע"ג שמצד המציאות הולד בלול ומורכב מאב ואחותו, דהא נפיש רבוחתא דס"ל דטעמא דעכו"ם הבא על בת ישראל הולד כשר הוא משום דרחמנא אפקריה לזרעי' דעכו"ם והולד נגרר כולו אחר האם ולפיכך אינו ממזר, עיין בריטב"א יבמות מ"ה ע"ב ובדף ט"ז ע"ב תוד"ה עכו"ם ושם בתוס' רי"ד הגדפס מחדש ובדברי הגר"א סי' ד' סעיף ה' עיי"ש, אלא שאעפ"כ נראה כהסוברים שגם בנתעברה באמבטי הולד מתיחס שפיר אחר בעל הזרע, וכדחזינן דבעכו"ם אע"ג דכתיב בהו זרמת סוסים זרמתם ולא מסתבר כלל לחלק בין ביאה ממש להזרעה מלאכותית, אפי"ה קי"ל כר' יוחנן דסובר בירושלמי יבמות פ"ב ה"ו דעכו"ם יש לו יחס וגם בביאה כדרך כל אדם אפשר דאין היחס מתחיל אלא לאחר ארבעים יום כיון דכל מ' יום חשיב רק כמיא בעלמא וה"נ גם כאן, וכיון שכן ה"ה נמי בישראל שבכל ענין מתיחס אחריו, אלא שבזה פשוט הוא דהולכין רק אחר שעת הכניסה לתוך גוף האשה ולא אחר שעת עקירת הזרע מהאב, ואם בשעה שהזרע נעקר ממנו היתה פנויה ואח"כ ניסת והיתה לאיש והכניסו בה את הזרע דמעיקרא יהי' הולד ממזר [אך אם בשעת עקירת הזרע הי' נכרי ואח"כ נתגייר פשוט הוא דאין לו שום יחס

אליו כיון דכקטן שנולד דמי וה"ז חשיב כנכרי שהוציא זרעו לתוך מזרקה ואח"כ מת דדינו של ולד זה הוא כעכו"ם הבא על בת ישראל]. אולם לדינא עדיין לא ברור אצלי במי שהכניסו מזרעו לתוך רחם אשתו ומת בלא בנים לפני הקליטה אם כנים הם הדברים שכתבנו לראות את הכנסת הזרע כביאה ופטורה מחליצה, או אפשר דבכה"ג דלא הוי ממש ע"י ביאה כדרך כל אדם צריכים שפיר לילך רק אחר הקליטה וצ"ע.

ומה שכתב בס' חלקת יעקב שם אות ז' דבהזרעה מלאכותית אף אי אמרינן דבנו הוא לכל דבר מ"מ לא הוי רק ספק דדלמא לאו אביו הוא דבזה לא שייך לומר רוב בעילות אחר הבעל, אין אני מבין את דבריו, ולא מיבעיא אם הזרע הוא מהבעל עצמו מהיכ"ת נחשוש לשמא נזרעה גם מאיש אחר, אלא אף אם ידוע שהזרע הוא משל איש אחר מ"מ אם הבעל והאשה אומרים שפירשו זה מזו מג' חדשים שלפני ההזרעה עד ג' חדשים לאחר ההזרעה מהיכ"ת נחשוד בהם שלא התנהגו כדיון ומה טעם יהי' הולד רק ספק בן ולא ודאי [כן השתוממתי לראות ב"קונטרס" שקבלתי שגם בס' עמק הלכה ובהפרדס תשי"א חוברת א' כתבו כהחלקת יעקב, אך גם מובא שם שבספר היובל להפרדס יש מי שחולק עליהם] וכמו זר הוא בעיני דבר זה, ולא גרע מפנויה שנתעברה שאם אין עליה ריגון וידוע מי שבא עליה דהרי הוא בחזקת אב וכ"ש הכא.

כמו כן מסתבר שאין לחוש כלל בזה לאיסור הוצאת זרע לבטלה, כיון שלפי דברי הרופאים ההזרעה היא ממש במקום ביאה וצריכים גם בהזרעה מלאכותית לאותה כמות הזרע שרגיל לצאת מהאדם ע"י ביאה, ואף להמחמירים להוציא זרע לצורך בדיקה, היינו משום דאותו הזרע מעיקרא הוא עומד רק להשחתה משא"כ הכא ההוצאה היא לצורך הזרעה ולא להשחתה [נלענ"ד שאף אם נאמר דבהזרעה מלאכותית אין הבן מתיחס אחר בעל הזרע אפ"ה אין דברי בעל דברי מלכאל מובנים במ"ש בח"ד סי' ק"ז "דכיון שלא יהא נחשב כבנו א"כ הרי הוא כמוציא זרע לבטלה" ואחריו נמשכו עוד כמה ממחברי זמננו, והוא תמוה דמ"מ הרי מקיים בכך מצות שבת, וכמו שמותר לעבד עברי לישא שפחה כנענית אע"פ שהולד כמותה] רק צריכים להקפיד לעשותו דוקא ע"י רופא נאמן ובנוכחותו של עוד רופא כדי שידעו ברור שהזרע הוא מהבעל ולא מאיש אחר, ואף שאם יתפשט ההיתר יש לחשוש טובא שקלי הדעת יעשוהו בלי השגחה מעולה על הרופא, ולפי דברינו הרי יש לחוש שהבנים יהיו אח"כ ממזרים, אך בלא"ה אין בכוחנו להעמיד הדת על תילה ולחסום דרך מפני עושי עולה, ולכן אין טעם להחמיר ולאסור את המותר על כשרים וטובים בגלל פוחזים וקלי דעת.

ובנוגע להספק אם ע"י הזרעה מלאכותית מקיימים מצות פור' או לא, אף שראוי לפלפל בזה מ"מ אין מקומו בקובץ זה, ונלענ"ד דאף בכה"ג שמניעת

ההריון הוא מפני שימי התעברותה של האשה חלים בימי נדוטה אפי"ה לא רמיא כלל חיובא עלייהו להתחכם בתחבולות כאלה, רק יש לדון איך הוא הדין כשהאשה תובעת מבעלה לעשות כן משום חוטרא לידה והוא אינו רוצה או איפכא שהבעל רוצה להכריח את אשתו לעשות כן משום מצות פו"ר ושבת, אם מחייבים אותם על כך או לא, וכן בכה"ג ששהה עשר שנים ולא ילדה והאשה אינה מסכמת להזרעה מלאכותית אם גם בכה"ג תוכל לכוף את הבעל לגרשה, ונראה דאם צריכים לעשות את ההזרעה רק בימי נדוטה, מסתבר דחוי נמי לאצטרופי טענת קים לי כהרב ר' שלמה ז"ל מלונדון שסובר שהולד נחשב כבן הנדה [אע"פ שלא זכיתי כלל להבין דבריו] אך אם אפי' אפשר לעשות את ההזרעה מהבעל גם בימי טהרתה — כי מה שמכניסים את פי המזרק תוך צואר הרחם אין לחוש בזה לפתיחת הקבר כיון שהוא דק ונכנס דרך הפתח בריווח ואין הקבר נפתח יותר ממה שהוא בטבעו — וכגון שמניעת ההריון היא מסיבה אחרת, אפי"ה לא ברור הדבר אם אפשר להכריח על כך, והדבר צריך תלמוד.

(ג)

בברכי יוסף חאה"ע סי' י"ג אות י' מסתפק באשה שנתעברה באמבטי אי שריא להנשא כשהיא מעוברת ומניקה או אסירא כדין מעוברת ומינקת חברו, ועיקר ספיקו הוא דכיון שרק גזירת חכמים היא אפשר דבמלתא דלא שכיחי לא גזרו רבנן, ועל סמך זה ראיתי שמחברי זמננו כתבו דאף שהברכ"י נשאר בספק מ"מ בהזרעה מלאכותית שהוא דבר שכיח ודאי מודה דאסור, ולפיכך פסקו דאשת איש שנתעברה באופן מלאכותי מאיש אחר אע"ג שלא נאסרה על בעלה אפי"ה צריך לפרוש ממנה בכל משך ימי העיבור והיניקה [אך אם הזרע הוא מהבעל עצמו אף להסוברים דאין הבן מתיחס אחריו מ"מ מעוברת "חברו" מיהא לא הוה] ובציץ אליעזר ח"ג סי' כ"ז גם מסתפק דאם עשתה כן בידיעת בעלה דאולי דינו ככנס במזיד מעוברת חברו שיוציא בגט אפי' הוא כהן שלא יוכל עוד להחזירה.

אולם ראיתי באבני מלואים סי' י"ג סק"א שכתב "דלא אסרו חז"ל מעוברת חברו ומינקת חברו אלא היכא שנשאה באיסור שהיתה מעוברת או מינקת אבל אם בשעה שנשאה ה' בהיתר דנמצאת מעוברת לית לן בה כיון דבהיתר נשאה ולא בעי הפרשה", וכיון שכן אפשר דמעיקרא לא גזרו רבנן אלא איסור נשואין ולא על אשה שנתעברה אח"כ בהיותה כבר תחת בעלה. שוב ראיתי באוצר הפוסקים סי' י"ג אות ס"ח שהביא חבל מחברים של גדולי עולם שכתבו דדוקא אם בא לישא לכתחלה הוא דאסור אבל נשוי שאשתו נאנסה תחתיו ונתעברה לא הפקיעו. חכמים זכות הבעל משום הולד שבא בגבולו, וגם הובא שם מהישועות

מלכו שכתב "מי שאנס אשת חברו כל שהוכר עוברה מותרת להבעל גם בימי עיבורה ואין צ"ל בימי הגנה וזה פשוט וא"צ לפנים", ונלענ"ד דמסתבר שאף אם נאנסה אשה ע"י אחרים ברצון הבעל ג"כ לא הוי בכלל הגזירה, וה"ה דבנד"ד שפיר מותרת לו כיון שההזרעה נעשתה בעודה תחתיו והיא כבר אשתו, ואין לומר דאסור עכ"פ לעשות כן לכתחלה משום טעמי הגזירה, דפשוט הוא שבנד"ד לא שייך כלל הטעם שאמרו בגמ' יבמות י"ב ע"א דדלמא איעברה ומעכר חלבה וקטלה ליה, כיון דחזינן שעד עכשו לא יכלה כלל להתעבר ממנו, ותו דכיון שהבעל מסכים לעשות ההזרעה מסתמא הוא עצמו רוצה בכך או מפני שאינו רוצה להפריד מאשתו שרוצית בכך, וכיון שכן לא מיבעיא דלא קטלה ליה אלא אף אם ימות מאליו תעשה הזרעה מלאכותית פעם שנית ושלישית, ולכן אע"ג דלא פלוג חכמים בגזירתם ואסרו אפי' בזקן וסריס, וכדחזינן נמי דבתוך גזירת פירות הנושרין נכללת גם ביצה שנולדה בשבת וביו"ט אע"ג דלא שייך כלל טעם הגזירה, מ"מ בנד"ד שפיר מותרת לו לאחר ימי הבחנה דהיינו משהוכר עוברה.

ומיהו אם יגרשנה וההזרעה תהא בהיותה פנויה כדי לצאת מחשש ממזרות [וחששא דמחזיר גרושתו ליכא הכא כיון שלא היתה לאיש אחר ואפי' אם זינתה מותרת לו וכ"ש הכא] תחשב ודאי כמעוברת חברו ולא ישאנה עד לאחר כ"ד חודש מלידתה, זולת אם נאמר שבכה"ג לא גזרו חכמים עיין באוצר הפוסקים סי' י"ג ס"ק ע"א אות ב', אך אם ההזרעה תהא מעכו"ם דאיכא נמי ספיקא דשמא לא הוי בכלל "חברו" עיין שם באוה"פ ס"ק ע"ב אות ב' אפשר דיש להקל מיד לאחר הלידה אם עדיין לא התחילה כלל להניק, אולם אין זה נוגע כ"כ למעשה, כי אפי' אם יתגרשו בצינעא כדי לעשות כן בהיותה פנויה מ"מ שוב אינם יכולים להיות יחד, ואין רגילין לעשות הזרעה זו אלא בזמן כזה שכולם יטעו לחשוב שנתעברה מבעלה.

(ד)

עתה נבאר דין הזרעה מלאכותית מנכרי לתוך גופה של ישראלית, ואף שאך למותר הוא להרבות דברים על הכיעור והזהמא שבדבר זה וכמו"ש החנוך בתק"ס: "ואין ספק כי טבע האב צפון בבן" וגם אמרו: "כי תולדת הרע בבנים התחלתה תהי' מהמוליד", ואפשר שנכון להרחיק מן הכיעור ולא לדון כלל בדבר שיכול ח"ו לגרום להכניס זרע מרעים בכרם ה' בית ישראל, אך היות ובשביל רוב הנשים הבאות לשאול על כך והנכונות לפעולה זו ה"ז ממש שאלת חיים, כיון שאי אפשר לעשות ההזרעה מישראל, כי אף אם לא נאמר כדברינו שהולד ממזר מ"מ אסור לעשות כן בגלל החשש של אח נושא אחותו וכדומה, ולכן חושבני דכל זמן שחכמי הדור לא גזרו איסור ברור על כך שומה עלינו לברר מצד ההלכה אם מותר או אסור.

ידוע שכבר הוכרע הדין דעכ"ם הבא על בת ישראל בין פנויה ובין אשת איש הולד כשר ואין צריך גירות, ראה באוה"פ סי' ד' אות י', אך פסק השו"ע באבה"ע סי' ד' סעיף י"ט שהולד פגום לכהונה ונמצא דיש לחשוש שמא תלד בת ותינשא לכהן באיסור, ואף שהרי"ף והרמב"ם פליגי וס"ל דכשרה לכהונה כמבואר שם בשו"ע ובאוה"פ סעיף ה', מ"מ כתב העמודי אור בסי' ג' אות ח' דכל הטעם הוא משום דהרבה דברים נאמרו לסתור הקל וחומר שלמדו בגמ' מאלמנה לכה"ג שאין איסורה שוה בכל ואפי"ה בנה פגום לכהונה זו שאיסורה שוה בכל אינו דין שבנה פגום לכהונה, חדא דלגבי עכ"ם ודאי דהק"ו הוי רק אסמכתא בעלמא לפי דברי התוס' בסופ"ק דיבמות דביאת עכ"ם בישראלית ביאת היתר היא מה"ת, ותו דמה לאלמנה לכה"ג שכן שניהן מוזהרין הוא מוזהר עליה והיא מוזהרת עליו משא"כ עכ"ם הבא על בת ישראל אין האיסור אלא עליה אבל הוא ודאי אינו מוזהר, ולכן כתב דכל זה שייך רק בפנויה אבל באשת איש דאיכא איסור מיתה מדאורייתא וגם הוא מוזהר על כך הרי קם הק"ו ללימוד גמור ומנין לנו להקל, ועיי"ש שכתב שהדעת מכרעת דבאשת איש לכו"ע הבן או הבת פגומים לכהונה.

אלא שאעפ"כ נלענ"ד דבהורעה מלאכותית אפי' באשת איש גם להשו"ע אין הולד פגום [עיי' בחלקת יעקב סי' כ"ד אות י"ד ט"ו שכתב בפשיטות דדמי לביאת עכ"ם דנתחללה בכך וגם הולד פגום לכהונה ואין דבריו נראין לענ"ד] דהנה דבר זה מסתבר דגרופה שנתעברה באמבטי מזרע כהן אינה מתחללת בכך כיון שכל הענין של חללות הוא דבר הנעשה בגוף האשה ולכן בעינן דוקא שכיבת אדם, ואף שכהן מחלל גרופה בביאתו אף אם בעל ולא קידש דלדעת הרמב"ם ליכא כלל איסור תורה [עדיין צ"ע קצת בטעם הדברים בשלמא הענין של זונה מבואר דלא תלוי כלל בביאת איסור אבל לענין חללות מגלן, ועיי' במנ"ח רס"ז דמשמע שסובר דאיכא איסור תורה גם בבעל לחוד ולא ידעתי מנין] היינו משום דסו"ס נבעלה למי שאסורה להתקדש ולהיות לו לאשה, משא"כ בהורעה מלאכותית, וכן כתב הבני אהובה בפס"ו מאישות להוכיח לענין נתעברה באמבטי מהגמ' בחגיגה עיי"ש, וגם נראה דכיון שאם רק נכנס הזרע לתוכה מתוך האמבטי ולא נתעברה ודאי דאינה מתחללת, וכיון שכן מהיכ"ת נימא דעיבור והריון גורמים חילול [וראיתי באוה"פ סוף ס"ק ל"ו שהביאו מהאלף לך שלמה שהסתפק בכך ואין הספר תח"י לעיין בן] אך מה שיש לדון בזה הוא דיתכן לומר דאף שהאשה אינה מתחללת, מ"מ כיון שהולד נוצר עכ"פ מכהן וגרופה הוי שפיר הולד חלל וכדאמרן הכי לענין ממזרות כיון דגם כאן לאו בביאת איסור תליא מלתא וכדאמרן שכהן הבא על הגרופה מחלל אותה ואת זרעו אע"פ שרק בעל ולא קידש. ונלענ"ד ראי' ברורה דאין הולד חלל, שהרי מבואר ברמב"ם ושו"ע אבה"ע

סי' ד' סעיף י"ד בכהן שבא על יבמה לשוק ונתעברה מביאה ראשונה דאין הולד חלל אע"פ שעשאה זונה ורק אם חזר ובא עליה ביאה שניה ונתעברה הוא דהוי חלל, וידוע שהראשונים תמיהו על מ"ש כע"ז בגמ' קדושין ע"ח ע"א כהן הבא על אחותו זונה משוי לה חללה לא משוי לה, דמ"ט לא נאמר דמיד כשהערה עשאה זונה וכי גמר ביאתו תיעשה גם חללה מחמת סוף ביאתו, וגם קשה מהא דכח שני צריך להחשב כביאה שניה כמבואר ביבמות ל"ד ע"א ונמצא דבכח ראשון עשאה זונה ובכח שני גם חללה, או מחמת הפרישה באבר חי דמבואר בשבועות י"ז ע"ב דחייב על יציאתו כביאתו, ותרצו „דחדא ביאה לא פלגינן שתאסור שני איסורין“ כמבואר היטב בשטמ"ק ר"פ אלו נערות לענין בעולה לכה"ג עיי"ש, אולם על דברי הרמב"ם עדיין קשה נהי דגמר ביאתו לא חשיב כביאה שניה, אבל מ"מ מיד כשבא עליה או רק הערה בה הרי היא זונה גמורה ונמצא שזרעו נכנס לתוך גופה של זונה ואמאי אין הולד חלל, ומוכח ודאי מהכא שאף אם נתעברה זונה מזרע של כהן אין הולד חלל הואיל והיא עצמה לא נתחללה בכך, ולכן סובר שפיר הרמב"ם כיון דלא פלגינן חדא ביאה לתרי איסורי נמצא דמה שנתעברה מביאה ראשונה הו"ל כנתעברה שלא ע"י ביאה ולפיכך אין הולד חלל, והוא ברור, ולא דמי לאשת איש שנתעברה באמבטי דארמן שלדעת התוס' הולד ממזר, דשאני התם שהולד נוצר מאיש ואשה דלית בהו הויה ולפיכך אע"ג דלא נעשה כלל שום איסור אפי"ה הולד ממזר, משא"כ הכא שגם האב וגם האשה אינם חללים לכן רק בכה"ג שהאשה מתחללת הוא דהוי הולד חלל משא"כ בנתעברה באמבטי דהוי לגמרי בהיתר כמו שהאשה אינה מתחללת כך גם הבן לא נעשה חלל.

ומעתה כיון דהא דעכו"ם הבא על בת ישראל הולד פגום לכהונה נלמד בק"ו מאלמנה לכה"ג, והגמ' ביבמות מ"ה ע"א הרי פריך עלה מה לאלמנה שכן היא עצמה מתחללת ומשני דגם נבעלת לעכו"ם מתחללת [אין להוכיח מהכא דמה שהולד חלל הוא מפני שהיא עצמה מתחללת, דאפשר דפירכא מיהו הוה דשאני אלמנה לכה"ג דחמיר טפי שכן מחללה בביאתו] ומעתה דיו לבא מן הדין להיות כנדון ומה אלמנה לכה"ג שנתעברה באמבטי אין הולד חלל כך גם בנתעברה מעכו"ם, ונמצא שגם אשת איש שנתעברה מעכו"ם ע"י הזרעה מלאכותית כיון שהאשה עצמה אינה מתחללת בכך אין הולד פגום כלל לכהונה, וגם פשוט הוא דאינה נאסרת בכך על בעלה כיון שלא היתה כלל שכיבת איש ואפי' לדעת ר"ח כהן בתשו' סי' ח' שחולק על הרמ"א ואוסר בנבעלה לשד, מ"מ הכא דליכא כלל שום שכיבה שפיר מודה דמותרת.

אולם אף דהחשש של שמא ישא אחותו מאביו לא שייך בעכו"ם דאינו מתיחס כלל אחריו, מ"מ עדיין נשארו שתי החששות שאמרו בגמ' יבמות מ"ב

ע"א שמא ייבם אשת אחיו מאמו ויוציא את אמו לשוק [כי החשש הרביעי של שמא יפטור את יבמתו לשוק ודאי לא שייך כאן] ונראה דהחשש שיוציא את אמו לשוק לא שייך בנד"ד, שהרי הנדון הוא באשה כשרה שבאה לפנינו לשאול אם מותר לעשות כן או לא ואינה רוצה כלל לעבור על דברי תורה, וכיון שכן מהיכ"ת נחשוד בה שתינשא לשוק בלא חליצה, ואף דפעמים שהיבם קטן או נסע למדינת הים וכדומה בכה"ג שלא תוכל לחלוץ ואז אפשר שלא תוכל לעמוד בנסיון ותינשא לאחרים בחשבם שיש לה בן ואינה זקוקה כלל לחליצה, וגם יתכן שתתבייש אח"כ לגלות האמת שבנה הוא לא מבעלה אלא מעכ"ם, מ"מ נראה שאין אנו יכולים להוסיף על גזירות חז"ל ולא מצינן דחיישי להכי אלא בכה"ג שכך הוא האמת דלא ידוע ממי הוא הולד אבל בכה"ג שהאשה יודעת והיא אשה כשרה מנין לנו לחדש מעצמנו גזירה לחוש דשמא תתבייש לגלות הדבר וגם לא תוכל לעמוד בנסיון ותינשא לשוק בלי חליצה, הרי כללא הוא דבגזירת חז"ל אין לנו אלא מה שגזרו בפירוש ואין להוסיף גזירות שלא נזכרו בש"ס, וגם בנוגע להחשש של שמא יחלוץ אשת אחיו מאמו, והיינו דשמא תתעבר אח"כ ב' פעמים מבעלה ויבוא זה לחולצה ויפטרנה לשוק בלא חליצה מאחיו מן האב, גם בזה נלענ"ד דכיון שהבעל והאשה יודעים ואפשר נמי לגלות הדבר לבי"ד, וגם רחוק מאד ולא שכיח כלל שתתעבר מבעלה זה ששהתה עמו כמה שנים ולא ילדה, אין זה כלול בגזירת חז"ל, ורק בנוגע להחשש של שמא ישא אחותו מצינן שפיר דחשו רבנן לשמא ישתכח הדבר ואמרו דלא ישא אשה במדינה אחרת אבל לא לענין חששא דיבמה לשוק ובפרט בכה"ג דנד"ד, אך זאת למודעי שלפני ההורעה צריך הבעל לפרוש מאשתו ג' חדשים וכן כל הימים שמתעסקים בהורעה — שזה לוקח לפעמים עד ששה חדשים — עד לאחר ג' חדשים מההורעה האחרונה [ומותרין שפיר כל הזמן ביחוד כיון שיש לה היתר לאחר זמן] אולם חובת הפרשה של כ"ד חודש מחמת דין מעוברת ומינקת חבירו כבר נתבאר דלענ"ד אין לחוש לכך.

וכמו כן נראה דאם האשה היא כהנת או לוייה שפיר יהי' הולד כמותה אע"פ שהורע הוא מעכ"ם כמבואר בבכורות מ"ז ע"א, ומה שאמרו שם בגמ' דבכהנת לא משכחת שיהי' כהן משום דכיון דנבעלה לעכ"ם הו"ל זרה ונתחללה היינו משום דלא נחית התם בגמ' לנתעברה באמבטי והוא מלתא דלא שכיחא [מסופקני בהורעה מלאכותית מכהן כשר לתוך אשה חללה אם בעל הורע עובר בכך על הלאו של לא יחלל זרעו, דנהי שלא בא עליה אבל זרעו מיהא חילל, ועיין בחדושי רבנו חיים הלוי בסוף איסורי ביאה, אך גם אפשר דבכה"ג שהאב אינו חלל ורק האשה חללה מה שהולד נעשה חלל הוא רק מפני שנוצר מביאה כזו שמחללת את אמו ולכן אף גם הוא כמותה ונעשה חלל, משא"כ בהורעה מלאכותית

דהוי בהיתר ואינה מחללת כלל את האם אפשר שהולד מתיחס שפיר אחר אביו שהוא כהן כשר ואינו חלל, כמו בישראל שבא על חללה דכיון שלא היתה ביאת איסור אין הולד חלל, ועיין בזה באמרי משה סי' י' מה שהביא מהגאון מוהרר"ס ד"ל, וגם נתבאר לעיל דמה שעכו"ם ועבד פוסלים הוא רק בביאה ממש ולא בהזרעה גרידא, ואע"ג דהתוס' ביבמות ט"ז: קרי ל' לביאת עכו"ם ביאת היתר אפי"ה אינה נאסרת אא"כ היתה ביאה ממש, וכיון דלא קיי"ל כרב הונא לענין נשים המסוללות עיי"ש ביבמות ע"ח ע"א ובתוס', כמו כן גם בגד"ד לא נעשית זונה, ומוכח נמי הכי מהא דפחותה מבת ג' שנים אינה נאסרת אפי' ביום האחרון אע"ג דהזרע אינו מתקלקל ושוהה בגופה עד למחר ונמצא שיש בקרבה זרע פסול, והן אמנם בקטנה אינה מתעברת אבל מ"מ אי אמרינן דגדולה נאסרת גם בנתעברה באמבטי פשוט הוא שרק מחמת הזרע היא נאסרת אבל אין שום סברא לחלק בין נתעברה ללא נתעברה, וכיון שכן אע"ג דאינה מתעברת מ"מ הרי זרע פסול נמצא בגופה גם לאחר שהיא כבר בת ג' [ועיין בחלקת יעקב שם אות כ"א ובהשמטות שהוכיח דבהזרעה מלאכותית אינה מתחללת מהך דינא דפחותה מבת ג' שנים אינה נפסלת מכהונה, והשיב לו ע"ז הגאב"ד מפאניוועז שליט"א דשאני קטנה דהוי כנותן הש"ז לתוך פיה או לתוך עינה, אולם לדברינו שפיר מוכח ממה שהזרע נשאר בגופה גם לאחר שכבר מלאו לה ג' שנים] ומוכח מזה דרך ביאה פוסלת ובפחותה מבת ג' כיון דבשעת ביאה כנותן אצבע בעין דמי לפיכך גם אח"כ הו"ל כקלטה ש"ז באמבטי דאינה נאסרת.

ונראה שלפי דברינו משכחת שפיר כהן שהוא ממזר ואפי"ה אמו אינה לא זונה ולא חללה, כגון כהנת שנתעברה בהזרעה מלאכותית מאחיה כהן, דלפי"ד הקודמים הולד ממזר כיון שהוא בלול ומורכב מזרע של שני מינים האסורים זה לזה משום ערוה וחיוב כרת, אבל מ"מ כיון שאמו לא נאסרה אין הולד פגום לכהונה — וזולת להסוכרים דעצם הממזרות שבו מפקיעתו מקדושת כהונה — דהרשב"א בחשו' סי' אלף ר"א כתב בכהן שבא על אחותו ונתעברה מביאה ראשונה אע"ג שאמו לא נתחללה אפי"ה הולד פסול, כמו לר' יהושע בבא על חייבי כריתות דאע"ג שאין הולד ממזר אפי"ה פגום מיהא הוה ומבואר בגמ' יבמות מ"ד ע"ב דגמרינן לה בקל וחומר מאלמנה לכה"ג ואמרינן נמי שהיא עצמה נאסרת משום זונה ולפיכך הולד פגום וה"נ הרי אמו נעשתה זונה, ועיין גם בריטב"א ר"פ הבא על יבמתו שכתב לבאר דברי רש"י שם דלא משכחת כלל ממזרת כהנת, כיון דאמו היתה זונה ונפסלה מן הכהונה ומן התרומה בתה נמי נפסלה כי הולד שהוא בן זונה חלל לכהונה, והאחרונים האריכו למצוא ציורים של ממזר כהן שלא יהא פגום, ואילו לדברינו שפיר משכחת ממזרת כהנת שאמה לא זונה ולא חללה וכדאמרן כגון שנתעברה מאחיה הכהן ע"י הזרעה מלאכותית, ועיין בקובץ הערות

סי' מ"ד, ובס' אמרי משה סי' י', ועיין גם במנ"ח מצוה רס"ד שתמנה על כל הגדולים שסוברים דממזר אינו כהן וסובר לדינא דנקרא שפיר כהן.

והנה הרשב"א בתשו' סי' כ"ז הביא שהרב ר' יצחק הצרפתי ז"ל הקשה על הא דאמרינן בתו"כ פר' אמור יאמר לאמו ולא יאמר לאביו מה ת"ל לאביו, אילו כן הייתי אומר מה אמו בידוע אף אביו בידוע, אביו מחזקה מנין ת"ל לאביו, והקשה דליטמא לאביו ממנ"פ אי אביו הוא שפיר מטמא ליה ואי לאו אביו הוא א"כ ממזר הוא ואינו מוזהר על הטומאה, ועיין בעונג יו"ט סי' ק"כ שהוכיח מזה דכהן שבא על אחותו ונתעברה מביאה ראשונה דהולד חלל לכהונה אע"ג שאמו לא נתחללה, דאל"כ כיון דבהך ס"ד הוי אמרינן דלא אולינן בתר רובא וחיישינן דלמא לאו אביו הוא א"כ בעינן נמי למיחש שמא אמו זינתה מכהן ונתעברה מביאה ראשונה שהולד ממזר ולא חלל עכתו"ד, וא"כ תקשי נמי לדידן דאף אם נאמר בצירורו של העונג יו"ט דכיון שאמו זונה נעשה הולד חלל, אבל מ"מ עדיין משכחת באשת כהן שנתעברה באמבטי מכהן אחר שהולד ממזר כהן ולא חלל ואסור שפיר להטמא לבעל אמו, ואף שהוא מלתא דלא שכיחא מ"מ צריכותא מיהו הוה ומאי קשיא ל' להר"י הצרפתי, ויהי' מוכח מזה דהא גופא שהוא ממזר פוגמתי ומוציאתו מכהונה, אולם לפי מה שהדבר אברהם בח"א סי' כ"ו מפרש דברי הרשב"א ודוחה לראיתו של העונג יו"ט נדחית שפיר גם ראי' זו.

ומיהו נראה שאף אם כנים אנו בזה שמותר לעשות הזרעה מלאכותית מנכרי גם באשת איש, מ"מ לענין זה שאם שהתה עשר שנים ולא ילדה יכולה האשה לטעון, "בעינא חוטרא לידא ומרה לקבורה" נראה שאין הבעל יכול לומר לה דאפשר ע"י הזרעה מעכו"ם [ראה בס' תשובה שלמה אבה"ע ח"ב סי' ד'] דפשוט הוא שיכולה ודאי לומר אי אפשרי בבן מזוהם כזה, וגם תוכל לטעון שחוששת דבן כזה אם יתגלה לו שאביו עכו"ם יכעס עליה ויהי' לה למקל חובלים ולא למקל נועם, גם נראה דמ"ש ביבמות מ"ב ע"א לענין הבחנה מקרא דלזרעך אחריו דבעינן דוקא שיהי' הזרע מיוחס שידע ברור מי הוא אביו, היינו דוקא בכה"ג שבאמת יש לו אב דאז חייבין שפיר להמתין ג' חדשים כדי שלא לגרום לערבוביא ביחוסו, משא"כ בכה"ג שאביו עכו"ם דרחמנא אפקרי' לזרעי' ואינו מתיחס כלל אחריו מסתבר דאין אני קורא בו לזרעך אחריו, ברם נראה דחוק ממה שאמרו בקדושין דף ע' ע"ב "אין הקב"ה משרה שכנינו אלא על משפחות מיוחסות שבישראל" והאי ודאי לאו מיוחס הוא, מצינן נמי שאמרו שם לענין הבחנה של גיורת שחייבין להבחין בין זרע שנזרע בקדושה לזרע שנזרע שלא בקדושה אע"ג שלענין דינא לית לן שום נפקותא [ראה באב"מ סי' י"ג דהך סוגיא סברא דגם לאחר שהגדיל לא יוכל למחות כשנתגיירה מעוברת] וגם מבואר דאין זה דוקא בגיורת שבתחלת ההריון הי' עכו"ם גמור, אלא אפי' בשבויה שהיא ישראלית

גמורה והולד כמותה מתחלת ההריון ואפי"ה סובר הך מ"ד דמה שצריכים להמתין ג' חדשים אין זה דוקא משום שמא ייבם אשת אחיו מאמו וכו' [הטעם של שמא ישא אחותו מאביו ודאי לא שייך ועיין בכתובות ל"ז ע"א בתוד"ה צריכות] אלא כל החיוב להבחין הוא רק למען דעת אם אביו עכו"ם ונורע שלא בקדושה או ישראל ונורע בקדושה אע"ג שלדינא בלא"ה הוא ישראל כשר וליכא כלל שום נפקותא, וא"כ אפשר דמשום האי טעמא גופא יש לאסור הורעה מעכו"ם כיון שהכלל כולו יטעה לחשוב עליו שהוא זרע קודש, אך אפשר דגם זה חשיב כגזירה חדשה שלא נזכרה בש"ס ואינה כלולה בדין הבחנה, אבל מ"מ ברור הדבר שאין הבעל יכול לטעון נגד אשתו דאפשר בהורעה זו הנקראת בש"ס הורעה שלא בקדושה, ועיין גם בט"ז י"ד סי' קצ"ו בבא עליה בעלה בנדוזה דמחייב להבחין לדעת אם נתעברה באיסור, ואף שרבו החולקים עליו מ"מ בנד"ד צ"ע, ומיהו יש לחקור בחצי עבד וחצי בן חורין דכופין את רבו לשחררו, ומבואר דמשום צערא דידיה שאינו יכול לישא אשה לא היינו מתירין לעבור על עשה ולשחררו ורק משום טעמא דלא תהוה בראה לשבת יצרה, דלפי"ז צ"ע אם בזה"ז שהורעה מלאכותית הוא דבר המצוי ישתנה הדין הואיל ויכול שפיר לקיים מצות שבת ע"י זה שאחת השפחות תסכים להתעבר ממנו באופן מלאכותי.

מסקנת הדברים

- (א) מותר ליקח מזרע הבעל ולעשות הורעה מלאכותית באשתו גם בימי נדוזה אם אי אפשר בזמן אחר, ואין בזה משום הוצאת זרע לבטלה, ומסתבר שהולד מתיחס לבעל הזרע וחשיב כבנו לכל דבר, והוא בנו ודאי ולא ספק אם נעשה ע"י רופא נאמן, אך נכון יותר להקפיד לא לעשותה אלא בפני שנים.
- (ב) יש להסתפק במי שהכניסו מזרעו לתוך רחם אשתו ובתוך ב' או ג' ימים מת בלא בנים אם אשתו חייבת בחליצה אף אם נתעברה מאותה הזרע, וילדה בן כיון שקליטת הזרע היתה לאחר מותו, גם מסופקני אם האיש והאשה יכולין לעכב זה על זה או לכוף אחד את השני להורעה מלאכותית, וכמו כן יש להסתפק בבן הנולד מהזרע מלאכותית ואם נימול לשמונה גם בשבת.
- (ג) איסור גמור להזריע מזרע של איש אחר לתוך אשת איש שמא ישא אחותו וכו', וגם נראה שהולד הנולד מהזרע זו הוא ספק ממזר, אולם אין ההורעה חשובה כזנות, ואינה נאסרת כלל לא לבעלה ולא לזו שנתעברה מזרעו, כמו כן אי אפשר כלל לקיים מצות יבום ולהקים שם ע"י הורעה מלאכותית.
- (ד) אם הזרע הוא מנכרי אף שמכוער מאד לעשותו, ואין ספק כי טבע האב צפון בבך וגם חוי, הורעה שלא בקדושה, אולם מעיקר הדין אפשר דלא

אסור לעשות כן גם באשת איש, והולד הנולד מהזרעה זו אינו צריך גירות, והוא ישראל גמור בלי שום חשש ממזרות, ואף לא פגום לכהונה, והאשה עצמה אינה מתחללת ולא נעשית זונה משום כך, ואם היא כהנת או לוייה הולד כמותה, אולם חייב הבעל לפרוש מאשתו ג' חדשים לפני ההזרעה הראשונה עד ג' חדשים לאחר ההזרעה האחרונה, אבל אינה נאסרת עליו עד כ"ד חודש לאחר הלידה ולא נוהג בזה הדין של מעוברת ומינקת חברו. איש ואשה שאין להם בנים והאשה תובעת גט, אין הבעל יכול לטעון דאפשר בהזרעה זו.